

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno**

**Sociálně pedagogický aspekt v trestním řízení proti
mladistvému**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. et Mgr. Zdeňka Vaňková**

**Vypracoval:
Ondřej Třešňák**

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „**Sociálně pedagogický aspekt v trestním řízení proti mladistvému**“ zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

V Brně dne 10. 04. 2010

Ondřej Třešňák

Poděkování

Děkuji paní PhDr. et Mgr. Zdeňce Vaňkové za odborné vedení, které mi poskytla při zpracování bakalářské práce.

Také bych chtěl poděkovat svým nejbližším za shovívavost a podporu, kterou mne obdařili během studia a při vypracování této práce.

Ondřej Třešňák

ÚVOD	2
1. SPOLEČENSKÉ SOUVISLOSTI TÉMATU	4
1.1 Historický exkurz trestního řízení proti mladistvým	4
1.2 Propojenost tématu s vybranými vědními obory	10
1.3 Dílčí závěr	13
2. PRÁVNÍ VÝCHODISKA	14
2.1 K Zákonům č. 218/2003 Sb., č. 40/2009 Sb. a 141/1961 Sb.	14
2.2 Účel zákona ZSM	16
2.3 Vymezení pojmů	16
2.4 Základní zásady trestního řízení proti mladistvému	17
2.5 Orgány přímo působící na mladistvé během trestního řízení	20
2.6 Fáze samotného trestního řízení ve věcech mladistvých	24
2.7 Dílčí závěr	29
3. SOCIÁLNÍ, PEDAGOGICKÝ A PSYCHOLOGICKÝ ASPEKT ŘÍZENÍ	30
3.1 Aspekt sociální	30
3.2 Aspekt pedagogický	35
3.3 Aspekt psychologický	40
3.4 Otázka prevence	44
3.5 Kazuistika	46
3.6 Rozhovor	49
ZÁVĚR	58
RESUMÉ	59
ANOTACE	61
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	62

ÚVOD

Mnou předkládaná práce nebude dozajista první ani poslední věnující se tomuto mimořádně závažnému a stále aktuálnějšímu celospolečenskému problému, čímž kriminalita mladistvých bezesporu je. Tomu, že je stále aktuálnější nasvědčuje fakt, diskuse laické veřejnosti i odborníků z různých vědních oborů, ve sdělovacích prostředcích, na téma snížení počátku trestní odpovědnosti, ze současně platných 15 na 14 let věku jedince. Problém samotný se však netýká pouze naší republiky, nýbrž je problémem celosvětovým. Což mnohé prováděné výzkumy nejen u nás, ale i v zahraničí naznačují. Já se však pokusím hledat při rozkrývání tohoto patologického jevu v rámci **trestního řízení**, zejména souvislosti sociálně-pedagogické s ohledem na specializaci mého studia.

Otázka společného bytí v našem mladém demokratickém státě, jenž je stížen současným uspěchaným ponejvíce preferovaným konzumním způsobem života lidí, by však neměla být lhostejná nikomu. **Výchovu** osobně považuji za nejpodstatnější právě u mladé nastupující generace nácti-letých. Jejich socializace, potažmo pak jejich případná nucená resocializace, reedukace čili náprava, to v případech kde samotný průběh procesu trestního řízení dostatečně výchovně na jedince nepůsobí, pak udělení trestu jako pedagogicko-výchovného prostředku, za jejich zaviněné, prokázané protiprávní jednání, jenž nachází oporu v zákoně, je odpovědností vůči nám všem. Společnost, tedy „My“ všichni bereme na svá bedra odpovědnost k jiným-ostatním, během tohoto **specifického výchovného procesu** jedince a to jak po stránce teoretické (zákonné normy), tak po stránce praktické (samotný postup a přístup k tomuto výchovnému procesu), který právě trestní řízení představuje.

S kriminalitou, ne však jen mladistvých jsou v lidském společenství spojeny i provázány ať už přímo, či vzdáleně další negativa a dopady na její celkový chod a fungování. Souhrnně se odborně pojmenovávají **sociálně patologické jevy**¹. Jejich eliminace a potlačení ve společnosti je složitá, zdlouhavá i náročná, už jen vzhledem k jejich specifčnosti. Snažení společnosti v tomto směru a výsledný efekt lze poměřovat snad jen provedenými výzkumy odborníků a statistickými daty, dle mého názoru stejně ne úplně přesně.

¹ Sociálně patologické jevy jsou nezdravé, nemorální, obecně nežádoucí společenské jevy, pro společnost nebezpečné a negativně sankcionalizované formy deviantního chování (Mülpachr, 2003).

V první části práce, předkládám historické ohlédnutí a právní východiska antisociálního chování mladistvých se zaměřením k tématu práce. Přestože první část práce se zdá být po odborné stránce spíše právní, není možné ji opominout. Naopak je její nedílnou součástí, bez které by postrádala smysl a logičnost. Právě z regulace chování této skupiny jedinců ve společnosti si myslím a předpokládám, že se odvíjí sociálně pedagogický aspekt, který by se měl výraznou měrou spolupodílet na výchově jedince, který spáchal provinění. Cílem mojí práce má být tedy zjištění, zda se sociálně pedagogický aspekt v trestním řízení proti mladistvému nachází a kým by měl být realizován.

V druhé části práce se pokusím odpovědět na můj cíl pomocí analýzy textů tak, abych sociálně pedagogické souvislosti v rámci konaného trestního řízení našel či vyvrátil. Na závěr shrnu své poznatky v rámci studia tohoto problému, ke kterému jsem dospěl vlastními úvahami ve smyslu *de lege lata* a *de lege ferenda*.

Toto téma práce jsem si vybral proto, že mne tato problematika zajímá z hlediska profesního. Ze zkušenosti vím, že výkon mé profese policisty, který pracuje i s mládeží, jenž se dopustila činu jinak trestného, či provinění, právě v rámci trestního řízení konaného proti nim, je prací velmi odpovědnou, náročnou a společností ne příliš pozitivně vnímanou. Proto cítím osobní díl odpovědnosti na tomto výchovném procesu. Studiem jsem si prohloubil potřebné znalosti z vědních oborů přímo souvisejících s tímto celospolečenským problémem, které uplatním v praxi a svou práci doufám prokáži připravenost kvalifikovaně pedagogicky působit na základě aspektů sociálně pedagogických, jako orgán činný v trestním řízení, který s mladistvým přijde do styku první po spáchaném provinění. Myslím, že pouze odpovědný výkon této práce každého v tomto procesu zainteresovaného člověka (vychovatele), může vliv **juvenilní delikvence**² na naši společnost a s tím související negativní dopady provázané s ní, zmírnit natolik, že budeme všichni povděčně kvitovat vynaložené úsilí těchto specialistů.

² kriminalita mladistvých ve věku 15-18 let

1. SPOLEČENSKÉ SOUVISLOSTI TÉMATU

1.1 Historický exkurz trestního řízení proti mladistvým

Současně účinný Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a soudnictví ve věcech mládeže, (zkráceně zákon o soudnictví ve věcech mládeže, dále jen ZSM) na němž se usnesl Parlament České republiky dne 25. června 2003, a který nabyl účinnosti dne 1. 1. 2004, je právní úpravou speciální ve vztahu k předmětu úpravy, **lat. „lex specialis“**, vztahující se k obecnému a nyní již účinnému Zákonu č. 40/2009 Sb., trestnímu zákoníku. Ten byl rekodifikován (zásadně přepracován) a dále zákonem č. 306/2009 Sb. změněn, zejména v zásadní otázce týkající se počátku **trestní odpovědnosti** jedince, z původně schválených 14 let, na dříve a nyní opětovně platných 15 let věku dítěte. ZSM je k 1. 1. 2010 též novelou č. 41/2009 Sb. upraven v souladu s touto novou právní normou.

ZSM jako takovému dala vzniknout potřeba společnosti řešit problémy mladistvých jedinců, kteří se dopustili provinění, jenž vykazuje všechny znaky skutkové podstaty některého ve zvláštní části trestního zákoníku přesně vymezeného protiprávního činu. Též jejich náprava, nalezení si odpovídajícího uplatnění ve společnosti a zejména vyvarování se recidivy protiprávního jednání v budoucnu jsou podstatné aspekty mající vliv na chod naší společnosti. Nutno podotknout, že tato potřeba byla ve společnosti zjištěna již mnohem dříve a koncem 19. století, později pak, v 30. letech století 20, dostává poprvé na území našeho státu konkrétní podobu jako pramen práva vážící se k této specifické problematice v rámci práva trestního.

Považuji proto za vhodné zmínit se o vzniku této normy stejně tak o počátcích trestní odpovědnosti mladistvých na našem území. ZSM hovoří ve vztahu k mladistvým o provinění, nikoli o spáchání trestného činu. Naopak nově je ve vztahu k dospělým pachatelům zavedena v trestním zákoníku tzv. biparitce (kategorizace), protiprávních činů na **zločin, přečin a zvláště závažný čin**. ZSM nadále však užívá k označení protiprávního jednání mladistvých pouze výrazu **provinění** a to bez rozdílu zda se jedná o bagatelní krádež, či např. vraždu.

Vývoj samotné právní normy od středověku do současnosti

Počátky vzniku shora zmiňovaného pramene práva trestního na českém území, lze nalézt již ve středověku. Pokud samozřejmě racionálně na tehdejší dobu vykládáme samotný pojem trestního řízení. Trestní proces jako takový, nesl tehdy znaky procesu

inkvizičního, jeho zahájení bylo na podnět soukromé žaloby, poté též i ex offio (z úřední povinnosti). Vyznačoval se stále platnými zásadami ústnosti a veřejnosti. Otázka vyšetřování a dokazování během procesu však byla spjata s nehumánními metodami, jakou byla tortura, ordály, či procesní přísahy. Doznání na základě těchto užívaných metod pak bylo považováno za nesporný důkaz. V této době platily stejné zásady jak pro proces civilní, tak trestní.³

Protože ve středověku neexistovalo rozlišení dospělosti a nedospělosti prakticky až do 15. století, (stanovení věkové hranice mající zásadní vliv na posouzení trestní odpovědnosti), dospělost se určovala jako vyspělost jedince úředním ohledáním. Během tohoto století vzniká potřeba však toto nějakým způsobem konkretizovat. Věk dospělosti byl ovšem stanoven rozdílně u dívek a chlapců. Přihlíželo se také ke stavům, z kterých pocházely. Prvotní určení dospělosti pro potřebu práva zmiňuje kniha **Tovačovská**⁴, později přepracovaná v knihu **Drnovskou**⁵, kde tyto prameny práva věkovou hranici dospělosti konkretizují. U poddanského stavu činila 16 let v případě dívek a 18 let u chlapců, stav panský 14 let u dívky a 16 let u chlapců a ve stavu rytířském je prahem dospělosti považováno dosažení 15. roku věku u dívek a 17. roku věku v případě chlapců. Totožně se o tomto pojednává i v **Koldínových právech městských z roku 1579**.⁶

V podstatě jsou toto základy trestní odpovědnosti pro naši právní praxi a ochranu společnosti dneška. Diskutovaná otázka trestní odpovědnosti jedince po dosažení věku 14 let je natolik široká, že její uchopení by vydalo na samostatnou nejméně bakalářskou práci. Proto ji není možné vyčerpávajícím a dostatečným způsobem popsat.

Ke změně v posuzování dospělosti dochází také Zřízením zemským z roku 1549, kdy byla stanovena jednotná hranice dospělosti u muže na dosažení věku 18 let v měšťanském stavu, 20 let pak u stavu šlechtického. Za dospělou se pak považovala dívka, bez rozdílu z jakého stavu pochází, když dosáhla 15. roku života. Obnoveným zřízením zemským je pak dále dospělost rozlišena pouze pohlavím a to na 15. rok života v případě dívek a 20. rok u mužů. Obnovené zřízení zemské v Čechách 1627, na Moravě o rok později, sjednotilo procesní právo trestní, ačkoli zde nebyla přímá právní úprava pro mladistvé, nebo děti. Vycházelo se však ze zásady popsané v Koldínových právech městských, které dávaly přednost pokutě před uloženým trestem. Tyto prameny práva se sice zabývají otázkou dospělosti z hlediska účinku trestního práva, nikde však

³ Srov. Černá, A. Trestní řízení ve věcech mladistvých. In Diplomová práce, Brno: Masarykova univerzita, 2007

⁴ Paměť obyčejů, zvyklostí starodávných a řízení práva v Markrabství moravském z konce 15. století, autor Ctibor Tovačovský z Cimburka, zemský hejtman moravský

⁵ Kniha Drnovská vznikla v 16. století přepracováním hojně využívané Knihy Tovačovské

⁶ Práva městská království českého autora, právníka Pavla Kristiána z Kolína

nebyla prakticky řešena nedospělost člověka. Tento stav lze pak obecnými názory odborníků Zezulové a Veselého, kteří se jimi zabývali, a které byly jimi odvozeny z dostupných prací a dalších pramenů, shrnout do obecných tvrzení, že např. nedostatek věku byl polehčující okolnost, nikoli však důvodem vylučujícím potrestání nedospělého, nebo případy nejednosti trestněprávní středověké praxe v trestním řízení s ohledem na odpovědnost mladistvého, či udílení trestu, potažmo celého komplexního pohledu na trestní řízení té doby ve věcech mladistvých. Někdy byla trestnost jedince i vyloučena a jindy opačně, byl ve věku dnešních dětí odsouzen shodně jako dospělý pachatel.

Posledně zmiňovaný aspekt tedy, nedostatečnost věku, jako částečnou polehčující okolnost upravoval v roce 1707 vydaný **Hrdelní řád Josefa I⁷**, který stanovil dospělost u chlapce na 18. rok života, u dívek pak na dosažený 15. rok věku. Nebylo jim však do dosažení tohoto věku přiznáno procesní postavení svědků, nicméně se nesměli podrobovat právu útrpnému. Toto byl první pramen práva trestně-procesní povahy u nás vztahující se k počátku trestní odpovědnosti mladistvých⁸.

Navazuje v roce 1768 vydání **Hrdelního řádu Marie Terezie⁹**, který totožně označuje nedostatek věku jako polehčující okolnost. Dále řád stanovil, že za určitých okolností, když byla konstatována skutečnost nápravy mladistvého, byl jeho nízký věk brán také jako polehčující okolnost. Řád snížil dospělost na hranici 16 let. Jeho mimořádný význam byl v tom, že zavedl věkové kategorie pro potřebu trestního řízení. Do 7 let věku byly zařazeny děti v první kategorii, tyto byly za své jednání plně neodpovědné. Druhou kategorií byla nedospělost od 7 do 14 let, u kterých byla odpovědnost poměrně snížena. Třetí věková kategorie byla od 14-16 let. Tato kategorie mladistvých byla s plnou trestní odpovědností.

Následuje vydání **Všeobecného zákoníku o zločinech a jejich potrestání** v roce 1787, posléze v roce 1796 publikovaný **Západohaličský trestní zákon** a v roce 1803 **Zákoník o zločinech a těžkých policejních přestupcích**. Jejich odkazem jsou stále platné zásady **nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege**, známá jako není zločinu, není trestu bez zákona, též jako zásada zákonnosti a neznalost zákona neomlouvá.

Další normou je **Rakouský trestní zákoník vydaný roku 1852**, který s odstupem 84 let od vydání Hrdelního řádu Marie Terezie, upravuje věkové kategorie těch, kteří se provinili proti právu na věk dítěte do 10 let, s úplnou trestní neodpovědností spojenou

⁷ Constitutio criminalis Josephina

⁸ Srov. Černá, A. Trestní řízení ve věcech mladistvých. In Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2007

⁹ Constitutio criminalis Theresiana

i se zákonem stanovenou nepřičetností, dále nedospělost od 10 do 14 let věku, která byla obdobím zmenšené přičetnosti a kategorii mladistvých od 14 do 20 let věku, jako plně trestně odpovědnou, s přihlédnutím však k věku a s tím spojeným mírnějším potrestáním pachatele, než dospělého. Zmiňovaná zmenšená přičetnost byla hodnocena jako stav, kdy pro nedostatek věku chybí zločinný úmysl. Pachatel se však dopustil přestupku nedospělého, ale i přesto je tento, dle tehdejší soudní praxe schopen chápat trestnost svého jednání. Zločiny byly považovány za trestní jednání a jejich škodlivost musel vnímat tedy i nedospělý. Právo charakterizovalo trestné činy nedospělých jako zločiny, byly však považovány za mírnější formu protiprávního jednání s ohledem k nedostatečnosti věku. Jako trest byl nedospělci nejčastěji udělován pobyt na odděleném místě v rozmezí 1 až 6 měsíců, s ohledem na spáchaný trestný čin, věk pachatele a v dnešní terminologii rozumovou a mravní vyspělost. Z tohoto je tedy zřejmé, že mladiství byli plně trestně odpovědní za své jednání proti zákonu, soud však bral na zřetel jejich nízký věk při stanovení výše trestu. Zákon také stanovil zákaz trestu smrti a doživotí pro mladistvé. Existoval již i institut polepšovny, kde byli mladiství umístováni v některých odůvodněných případech po vykonání výkonu trestu¹⁰.

Na přelomu 19. a 20. století lze konstatovat vznik samostatné trestní justice v rámci trestního řízení nad mládeží, nejprve v USA roku 1899, v Německu pak roku 1908. Rakousko reagovalo prozatím sloučením pravomocí trestních a poručenských soudů v roce 1909. Roku 1910 je vypracován nový rakouský trestní zákon, u kterého důvodová zpráva konstatuje změnu v posuzování problematiky mladistvých. Názor, že do současné doby platná právní úprava je nedostatečná a škodlivá, právě v ohledu na trestání a odpovědnost mladistvých, zřejmě vystihuje potřebu zákonodárců té doby naléhavě řešit tuto problematiku. Ještě před tím byla v roce 1907 panské sněmovně předložena **Osnova Zákona o trestání a trestní ochraně osob mladistvých** - návrh zákona, čímž je korunována snaha o vytvoření speciálního zákona ve věcech trestního řízení s mladistvými a dětmi, na území dnešní ČR. Tato norma sjednotila věkovou hranici plné trestní odpovědnosti, včetně stanovení hranic věku osoby mladistvé na dokončený 14 rok a nedosažený 18 rok věku, což byl zároveň také věk pochybné přičetnosti. Soudy individuálně zkoumaly stupeň duševního vývoje každého mladistvého. Z tohoto poté soud dovozoval závěr o přičetnosti mladistvého, či nepřičetnosti a následné jeho trestní odpovědnosti. Zásadou, či návodem pro určení přičetnosti pak bylo prokázání stavu, kdy vlivem opožděného vývoje byl nedospělý ten, který ve svém jednání nepoznal bezprávnost, či vůlí nedokázal učinit toto poznání.

¹⁰ Srov. Černá, A. Trestní řízení ve věcech mladistvých. In Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2007

V případě takového poznání soud přenechal soud domácí kázní, případně mu nařídil ochranou výchovu. Byla to jistá tehdejší modifikace dnešního upuštění od potrestání, podmíněčného odsouzení a ochranné výchovy. Tento návrh se však nikdy nestal zákonem, ačkoli prodělal opakovaně změny. Snaha řešit ve společnosti problém trestního soudnictví mladistvých je odrazem veřejné péče o mládež, čemuž mimo jiné nasvědčuje fakt, sloučení pravomoci trestních a poručenských soudů.¹¹

Vznikem samostatné Československé republiky, stále platí na území Čech, Moravy a Slezka, Rakouský trestní zákoník z roku 1852, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi platilo právo uherské. Na území Československé republiky byly nově vytvořeny ústřední organizace péče o mládež s centry pro Čechy v Praze, Moravu v Brně, Slezsko v Opavě, Slovensko pak v Bratislavě a pro Podkarpatskou Rus v Mukačeve. Jejich činnost koordinoval Svaz československé péče o mládež se sídlem v Praze.

Již zmíněná veřejná péče o mládež byla realizována systémem státních, zemských a městských vychovatelů, kde byli umístěováni mladiství do věku 18 let a to na základě rozhodnutí poručnického či trestního soudu. Praxí však bylo zjištěno, že tento systém není pro výchovu těchto jedinců dostačující. V Praze při okresním trestním soudě, byla proto zřízena Úřadovna pro péči o mládež, která měla zajistit výkon ochranných a výchovných opatření, pomoc u hlavního líčení a zjištění poměrů mladistvého. Úřad se stal vzorem pro pozdější zakládání úřadoven při jednotlivých soudech. K této organizaci přibyla i útulna názvu Dobrý Pastýř pro chlapce. V roce 1928 je převzala Jednota pro podporu soudů Velké Prahy v péči o mládež. Instituce typu okresní péče o mládež, dalo by se říci předchůdce dnešního orgánu sociálně právní ochrany dětí, či Probační a mediační služby, měla za úkol držet nad mladistvým ochranný dozor, konat šetření ke zjištění poměrů mladistvého a podávala soudům i policii zprávy o chování mladistvého. Dva takto vytvořené typy těchto institucí vykonávaly specifickou činnost ve vztahu k mladistvým.

V roce 1930 byla Národním shromáždění jako zákonodárnému sboru, předložena osnova, z které vznikl **Zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží**, schválený dnem 11. 3. 1931, jenž nabyl účinnosti od 1. 10. 1931. V § 2 odst. 1 tohoto zákona se uvádí, že osoby, které v době spáchaného činu dovršily čtrnáctý, ale nedokonalý osmnáctý rok svého věku (mladiství) jsou, ačkoli tento zákon nestanoví odchylek, trestné podle zákonů trestních. V § 1 odst. 1 je zákonem stanoven počátek trestní odpovědnosti na 14 let. V § 3 odst. 1 pak také zákon pojmenovává trestný čin spáchaný mladistvým na i dnes užívané **provinění**. Zákon to byl tedy již mnohem

¹¹ Srov. Černá, A. Trestní řízení ve věcech mladistvých. In Diplomová práce, Brno: Masarykova univerzita, 2007

konkrétnější ve vztahu k hmotněprávnímu a trestně procesnímu postavení mladistvého. Položil základy pro vytvoření speciálních trestních soudů pro mládež, vymezil jeho účel, a jak se v důvodové zprávě uvádí, bylo vytvoření soudů podpořeno myšlenkou, že odplatou, míněno trestem, za uložený spáchaný trestný čin, není vykonáno nic pro napravení dalšího mravního vývoje mladistvého. Tím nemůže být zaručeno, že se protiprávního jednání v budoucnu vyvaruje a ochrana společnosti bude tak dostatečná. Stejný trest uložený mladistvému jako dospělému je označen za spíše škodlivý, než výchovný. Náprava mladistvého pachatele byla spatřována v jeho **výchově**, proto se k jeho polepšení hledaly jiné prostředky. Trestní řízení bylo vedeno podle obecné trestně-procesní úpravy, za užití však ustanovení zákona o trestním soudnictví nad mládeží. Postup dle tohoto zákona dokladoval, že trestní řízení ve věcech mladistvých, je součástí zájmu tehdejší společnosti o vytvoření fungujícího systému veřejné péče o mládež. Zákon platil na území republiky 9 let, až do vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, kdy bylo území rozčleněno na různé části a pod dikcí různých právních úprav.

Znovu začíná platit počátkem roku 1945, za 5 let je ale zrušen **Zákonem č. 86/1950 Sb., trestní zákon** a fakticky tak zaniká samostatný systém trestní justice nad mladistvými, včetně úřadoven pro péči o mládež. Pouze 8 ustanovení v trestních věcech mladistvých, tento nový trestní zákon ze starého subsumoval, včetně možnosti upuštění od potrestání ve čtyřech přesně vymezených případech, což bylo jediné pozitivní, nicméně zanikl zákon speciální a zůstala pouze obecná právní úprava.¹²

Problematika trestního řízení ve věcech mladistvých byla vpravena do dalších zákonů, jimiž byl **Trestní řád č. 64/1956 Sb.** a **trestní řád č. 141/1961 Sb.**, mnohokrát novelizován, však stále platný.

V letech šedesátých a sedmdesátých prosazoval Výzkumný ústav kriminologický na základě svých provedených výzkumů, obnovení samostatného trestního soudnictví nad mládeží. Stejně požadavky zazněly i ze strany české vědecké obce. Snahu však přerušila normalizace. Opětovně se tento požadavek objevil v 80. letech, kdy odborná veřejnost usilovala o přípravu rekodifikace trestních zákonů, které by řešily rozšíření druhů výchovných opatření ukládaných mladistvým. Bohužel ani toto se však neuskutečnilo.

Novelou v roce 1990 byly trestní předpisy podstatně změněny, ale ani v těchto se neprosadila myšlenka z let osmdesátých. Kladem bylo rozšíření druhů trestních opatření pro mladistvé a případ okamžitého zaházení odsouzení, hned po vykonání trestu.

¹² Srov. Černá, A. Trestní řízení ve věcech mladistvých. In Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2007

V roce 1991 pracovní skupina Ústavu státu a práva ČSAV, předložila návrh novely trestněprávních předpisů, který zahrnoval nejnútnejší změny v trestněprávní úpravě trestní odpovědnosti a trestního řízení ve věcech mladistvých. Cílem tohoto aktu bylo, zavedení institutu podmíněného zastavení trestního stíhání tak, aby mohla být zajištěna výchova mladistvého pachatele, aniž by došlo k jeho odsouzení.

Vývoj tohoto pramene práva byl v naší společnosti dokonán přijetím **Zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže**, který se stal účinným 1. ledna 2004. Tato několikrát novelizovaná norma je v platnosti dodnes.¹³

1.2 Propojenost tématu s vybranými vědními obory

Právo

Jak už jsem zmínil, je ZSM pramenem práva. **Právo** jako takové, normuje chování a vztahy lidí ve společnosti, neboť to je: „*Systém obecně závazných pravidel chování (norem) vydaných státními orgány ve zvláštní formě a vynutitelných státněmocenskými prostředky.*“¹⁴ Volně řečeno jinak: „Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“.

Konkrétní spojitost tématu zadání mé práce v naší kontinentální právní kultuře lze nalézt jak v právu veřejném, (**ústavní právo, mezinárodní právo veřejné, trestní právo, správní právo**), tak v právu soukromém (**občanské právo, rodinné právo**). Další právní aplikované obory jako teorie práva, sociologie práva a psychologie práva se jím také v obecné formě prolínají.

Je možno tedy konstatovat, že by bylo nemožné neužívat v práci právních pasáží a výrazů, naopak je musí obsahovat. Ačkoli podstatná část práce bude obsahově zaměřena na sociálně pedagogický aspekt, mnou užití právní výrazy i pasáže souvisejí s tématem.

Sociologie

Zakladatel sociologie francouz **A. Comte** ji charakterizoval jako vědu o zákonech vývoje a struktury společnosti, která ji jednak zkoumá a také analyzuje v úzké vazbě s dalšími společenskými vědami. Tato věda se vydělila z filosofie a její vznik spadá do 30. a 40. let 19. století, kdy k jejímu vzniku vedly společenské požadavky na vědění o vlastním fungování společnosti. Poprvé ji A. Comte takto nazval ve svém díle (**Cours**

¹³ Srov. Černá, A., Trestní řízení ve věcech mladistvých. In Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2007

¹⁴ Hungr, P., Vaňková, Z. Teorie práva I. Brno: Institut mezinárodních studií Brno, 2007, s 66

de philosophie positive). Téma souvisí prakticky se všemi jejími funkcemi (poznávací, sociotechnickou a zejména humanizační). Předmětem zájmu z této vědy jsou pojmy jako, rodina, sociální role, segregace, společnost, sociální skupina, podmínky života, sociální patologie, sociálně patologický jev, sociálně patologické prostředí atd. Vybranými podstatnými součástmi vážící se k mé práci, se pak budu samostatněji a blíže zabývat v sociálním aspektu.¹⁵

Pedagogika

Vědní disciplína zabývající se vzděláváním, výchovou a výzkumem v nejrůznějších sférách života společnosti, bez vázanosti na poskytování vzdělávání ve školských zařízeních a pouze na populaci dětí a mládeže. Aplikované disciplíny jako **sociální pedagogika**, speciální pedagogika a její podobor **etopedie**, dále hraniční disciplíny pedagogická psychologie, sociologie výchovy a pojmy výchova, škola, edukační proces, pedagogická komunikace, edukační realita, edukační prostředí atd. jsou nesporně spjatý s podstatou a zadáním tématu.¹⁶

Psychologie

Psychologie, obor, jenž se zabývá zkoumáním psychických projevů jedince a zákonitostí jejich fungování, ať už ve formě vědomé či nevědomé, jejichž výsledkem je pak chování individua navenek. Toto je neméně důležitým aspektem celého procesu samotného trestního řízení. Pojmy jako psychopatologie, vývojová psychologie, forenzní psychologie, psychiatrie, **osobnost**, hodnotová orientace, **sociální psychologie**, techniky **poznávání osobnosti**, aplikovaná psychologie, jsou skloubeny a propojeny s výše uvedenými třemi klíčovými obory, na kterých stojí samotné trestní řízení vedené proti mladistvému. Vzájemné souvislosti mohou být třeba diskutované, z hlediska psychologického je však například příčetnost v době páchaní jeho protiprávního jednání, stěžejní otázkou v rámci posuzování jeho odpovědnosti za provinění. Socio-kulturní determinace psychiky člověka jako společenské bytosti a z toho vyplývající jeho příslušnost ke konkrétnímu sociálnímu prostředí¹⁷, musí být také podstatným zájmovým faktorem orgánu činného v trestním řízení. Specifičnost, složitost otázek, hledání odpovědi na ně, klade tak nemalé nároky na celý proces trestního řízení po této stránce, ne jen v jeho závěrečné fázi při ukládání opatření.

Kriminologie

Představuje vědní obor, jenž se zabývá **kriminalitou** (páchání trestných činů), která je

¹⁵ Zapletal, L., Jilčík, T., Sociologie I. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2003

¹⁶ Ouroda, K., Základy pedagogiky, Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2003

¹⁷ Vízdal, F., Základy psychologie I. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2003

mimo jiné i sociálně podmíněna samotným jejím stavem a vývojem ve společnosti, příčinami a podmínkami jejího výskytu, osobnostmi pachatelů, jejich obětmi a opatřeními v rámci prevence i represe.¹⁸ Je též vědou multidisciplinární. Úzce souvisí s kriminalistikou, bezpečností a trestní politikou státu. Na základě nových poznatků, které přináší, upravuje zákonodárná moc, pravidla chování lidí ve společnosti.

Viktimologie

Součástí kriminologie, jejímž předmětem zájmu je **oběť** trestného činu a to zejména z pohledu stránky (biologické, psychické, sociální), dále vztahem mezi těmito subjekty, rolí oběti, z hlediska vývoje, odhalování, vyšetřování, soudního projednávání trestného činu, pomoci a vhodnými způsoby chování se zaměřením jak trestnému činu předejít a maximálně snížit riziko napadení.¹⁹

Penologie

Nauka o výkonu trestu a jeho účincích, zejména o trestu odnětí svobody a o zařízeních k jeho výkonu, tedy o vězeňství. Jako taková je součástí jedné ze zásad při ukládání trestu tzv. **individualizace trestu**, která v sobě kumuluje tři složky a to individualizaci zákonnou, soudní a penologickou. Zabývá se tedy trestem a jeho dopadem na odsouzeného z hlediska sociologického.²⁰

Ekonomika

Je oblastí mající zásadní vliv na celý chod státu, či společnosti a výrazy jako, ekonomika, obchod, výroba, cena, peníze, kapitál, služba, práce, trh, zboží, konzumní způsob života, **globalizace**, státní rozpočet, deficit, atd. souvisí a má dle mého názoru neméně důležitou i nezanedbatelnou spojitost zejména s materiální a podstatnou **finanční otázkou** v rámci tématu. Toto je však pouze jeden z mnoha úhlů pohledu, mohlo by být třeba dále uvažováno v souvislosti s tématem vztaženo k ekonomii, např. k předmětu zájmu provinilce při páchání trestné činnosti.²¹

Politologie

Akademický obor, který se zabývá mimo jiné mocí, vládou, politikou, fungováním státu, politických systémů, působením vládních a mocenských institucí, politickým chováním lidí, autoritou, činností politických stran, **vlivem médií**, ekonomikou, ideologií, přičemž má výrazný podíl na tvorbu sociální politiky státu.²²

¹⁸ Man V., Žák P., Stručný slovník právních pojmů. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2003

¹⁹ Kejdová, M., Vaňková, Z. Sociologie a psychologie práva. Brno: Institut mezioborových studií Brno 2004

²⁰ Man V., Žák P. Stručný slovník právních pojmů. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2003

²¹ Zapletal, L., Jilčík, T., Sociologie I. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2003

²² Zubíková, Z., Drábová, R. Společenské vědy v kostce. Fragment, 2007

1.3 Dílčí závěr

Závěrem této části shrnuji, že potřeba zákonným, odpovídajícím a účelným způsobem reagovat na protiprávní jednání mladistvých, se ve společnosti objevuje už v minulosti, ponejvíce však po stránce represivní. Současné pojetí tohoto speciálního zákona zaměřené především na prevenci, nápravu a úspěšnou socializaci náctiletých v rámci boje společnosti s kriminalitou mladistvých, dává naději na rozumné řešení tohoto sociálně patologického jevu. Stejně jako spojitost a provázanost tématu s mnoha, ne jen vyjmenovanými vědními obory, je evidentní. Dle mého soudu nelze trestní řízení proti mladistvému bez alespoň minimálních znalostí z těchto oborů vůbec efektivně, účelně a cíleně vést.

Neméně podstatnou okolností je však samotná osobnost, způsob a okolnosti výchovného působení orgánu činného v trestním řízení a dalších osob, které ovlivňují mladistvého během trestního řízení v daném jeho jednotlivém úseku. Toto již však bude předmětem mých dalších úvah.

2. PRÁVNÍ VÝCHODISKA

2.1 K Zákonům č. 218/2003 Sb., č. 40/2009 Sb. a č. 141/1961 Sb.

V následující kapitole nastíním samotný průběh trestního řízení s mladistvým, jeho účel, zásady, vysvětlím podstatné pojmy a uvedu subjekty, které se v rámci trestního řízení spolupodílí na výchovném procesu. Protože považuji znalost **práva**, nikoli však pouze trestního, pro sociálního pedagoga za jednu z mnoha součástí jeho komplexních teoretických dovedností, jenž dozajista uplatní a využije v rámci pozdějšího jeho odborného působení v samotné praxi, bude tato část práce vztažena k tomuto oboru lidského vědění.

Jak již bylo naznačeno zpočátku, Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), je speciální právní normou s přesně vymezenou věcnou působností, vztaženou na specifikovanou a v zákoně vymezenou věkovou kategorii mládeže, bez však výslovného stanovení její spodní věkové hranice. Zákon hovoří o mládeži, což jsou děti mladší 15 let a mladiství. Já však budu dále pracovat s nejdůležitějšími vybranými částmi této normy úzce spjatými a souvisejícími s tématem (Sociálně pedagogický aspekt v trestním řízení proti mladistvému), neboť pro mé téma se mi jako neúčelné jeví výklad a komparace části zákona se sociální pedagogikou, týkající se osob mladších 15 let, i když je zákon obsahuje také. Důležité části uvedu v této přehledové stati a na další podstatné se budu odkazovat v druhé části práce, ne však formou jejich podrobného komentáře, nýbrž poukázáním na souvislosti sociálně pedagogické. Úvodem vybírám zejména z Hlav I a II ZSM, nejprve však samotná spojitost těchto pramenů práva.

Postup orgánů činných v trestní řízení při odhalování trestné činnosti obecně upravuje § 1 odst. 1, **Zákona č. 141/1961 Sb., trestní řád**, (dále jen TrŘ), který stanoví že: *„Účelem trestního řádu je upravit postup orgánů činných v trestním řízení tak, aby trestné činy byly náležitě zjištěny a jejich pachatelé podle zákona spravedlivě potrestáni. Řízení přitom musí působit k upevňování zákonnosti, k předcházení a zamezování trestné činnosti, k výchově občanů v duchu důsledného zachování zákonů a pravidel občanského soužití a čestného plnění povinností ke státu a společnosti.“*²³

Odhalení pachatele, jenž se dopustil trestného činu a postavit jej před soud, který rozhodne o jeho vině a trestu, spolu s poukazem na zákonný a řádný proces, prevenci

²³ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck 2008, s 1

a výchovu občanů jsou základními myšlenkami obsaženými v účelu trestního řádu.

TrŘ v ust. § 12 odst. 10 vymezuje pojmy **trestním řízením**: „...se rozumí řízení podle tohoto zákona ...“ věta první,

trestním stíháním: „...pak úsek řízení od zahájení trestního stíhání do právní moci rozsudku, případně jiného rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení ve věci samé ...“ , věta druhá,

a **přípravným řízením**: „...úsek řízení podle tohoto zákona od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly-li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, postoupení věci jinému orgánu nebo zastavení trestního stíhání, anebo do rozhodnutí či vzniku jiné skutečnosti, jež mají účinky zastavení trestního stíhání před podáním žaloby, zahrnující objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a vyšetřování.“²⁴, věta třetí.

Dále TrŘ pak obsahuje v Hlavě dvacáté s názvem: „Zvláštní způsoby řízení“ Oddílu prvním, jenž upravuje samotné řízení ve věcech mladistvých ust. § 291: „**Právní úprava řízení**“ která zní: „Řízení ve věcech mladistvých, upravuje zvláštní zákon. Pokud zvláštní zákon nestanoví jinak, postupuje se podle tohoto zákona.“²⁵

Trestní zákoník č. 40/2009 Sb., (dále jen TrZ) v Hlavě VII, s názvem: „Zvláštní ustanovení o některých pachatelích“ v § 109 „**Mladiství**“ obdobně jako trestní řád stanoví, že: „Trestní odpovědnost mladistvých a sankce jim ukládané upravuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Pokud zákon o soudnictví ve věcech mládeže nestanoví jinak, postupuje se podle tohoto zákona.“²⁶ TrZ tím vymezuje zejména odpovědnost a sankce s odkazem na další postup v rámci trestního řízení. Poté v Hlavě VIII: „Výkladová ustanovení“ § 110 vymezuje pojem: „**Trestní zákon**“ jako: „Trestním zákonem se rozumí tento zákon a podle povahy věci i **Zákon o soudnictví ve věcech mládeže**.“²⁷

Obě tyto normy se odkazují na ZSM jenž, jak již bylo uvedeno, je normou speciální. Zároveň je však zajištěna těmito ustanoveními propojenost těchto tří norem. Neboť např. ZSM neobsahuje zvláštní část tak jako TrZ, kde jsou konkrétně uvedeny všechny protiprávní činy. Oproti tomu se zase ZSM odkazuje, jak bude uvedeno níže na TrŘ a TrŘ.

²⁴ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck 2008, s147

²⁵ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. II. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck 2008, s 2293

²⁶ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. ASPI, 2010

²⁷ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. ASPI, 2010

2.2 Účel zákona ZSM

V § 1 odstavci 1 zákon stanoví: „*Tento zákon upravuje podmínky odpovědnosti **mládeže** za protiprávní činy uvedené v **trestním zákoníku**, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže.*“

V odstavci 2 téhož § pak: „***Projednáváním protiprávních činů**, kterých se dopustili děti mladší patnácti let a **mladiství**, se sleduje, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil, užilo opatření, které **účinně** přispěje k tomu, aby se **nadále** páčání protiprávního činu **zdržel** a našel si **společenské uplatnění** odpovídající jeho schopnostem a **rozumovému vývoji** a podle svých sil a schopností přispěl k **odčinění** újmy vzniklé jeho protiprávním činem; řízení **musí být vedeno tak**, aby **přispívalo k předcházení a zamezování páčání protiprávních činů.**“*

Odstavec 3 zní: „*Pokud tento zákon nestanoví jinak, užije se na toho, kdo v době spáchání činu nepřekročil osmnáctý rok věku, **obecných právních předpisů.***“²⁸

Z úvodních dvou ustanovení zákona je **sociálně pedagogický** podtext zcela zřejmý. Zákonodárce jasně tímto vyjadřuje svou snahu a vůli působit na mladistvého zejména po stránce preventivní. Cílem pak je zamezování delikvence mládeže za užití pozitivních metod působení, s důrazem na volbu vhodného opatření, jenž má přinést žádoucí další sociální vývoj dospívajícího a zamezit opakovanému páčání trestné činnosti. Ustanovení o účelu ZSM je také základní směrnicí pro výklad a aplikaci trestního řádu a má rozhodující význam při používání všech jeho ustanovení v trestních věcech mladistvých.

Třetí odstavce upravuje vztah speciality ZSM vůči obecným právním normám, kterými jsou, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, právě zmiňovaný zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, z. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Užit tedy vyjmenované obecné právní normy lze, pokud ZSM nemá speciální ustanovení na daný posuzovaný konkrétní případ (Šámal, 2007).

2.3 Vymezení pojmů

„*Není-li zákonem stanoveno jinak, pak se rozumí*“ podle § 2 ZSM

a) mládeží děti mladší patnácti let a mladiství

b) dítětem mladším patnácti let ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil

²⁸ Šámal, P. a kol. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007 s 1-2

patnáctý rok věku,

c) mladistvým ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku

d) protiprávním činem provinění, trestný čin nebo čin jinak trestný

e) opatřeními výchovná opatření (§ 15 až 20), ochranná opatření (§ 21 až 23) a trestní opatření (§ 24 až 35) u mladistvých a opatření ukládaná dětem mladším patnácti let (§ 93); přiměřená omezení a přiměřené povinnosti ve smyslu trestního zákoníku a trestního řádu nahrazují výchovná opatření

f) orgány činnými podle tohoto zákona jsou policejní orgány, státní zástupci a soudy pro mládež

g) soudem pro mládež zvláštní senát anebo v zákonem stanovených případech předseda takového senátu nebo samosoudce příslušného okresního, krajského, vrchního a Nejvyššího soudu²⁹

h) trestný čin spáchaný mladistvým se nazývá **provinění (§ 6 ZSM)**

ch) pokud jiné předpisy mluví o trestním řízení, rozumí se jím podle povahy věci též řízení ve věcech mladistvých podle tohoto zákona (§ 97 odst. 2)

Podle Úmluvy o právech dítěte a jeho článku 1 se rozumí: „*dítětem každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.*“³⁰

2.4 Základní zásady trestního řízení proti mladistvému

ZSM je v § 3 vymezuje takto:

I. „*Nikdo nemůže být podle tohoto zákona postižen za čin, který nebyl trestný podle zákona v době, kdy byl spáchán, a jen tento zákon v návaznosti na trestní zákoník stanoví, které jednání je **proviněním** nebo činem jinak trestným, a sankce a způsob jejich ukládání, směřující především k obnovení narušených **sociálních vztahů**, začlenění dítěte mladšího patnácti let nebo **mladistvého** do rodinného a **sociálního prostředí** a k předcházení protiprávním činům.*“ V úvodu první zásady je vyjádření zákazu retroaktivity k tíži mladistvého, dále je zde pojednáváno o provinění a sankcích, které ukládá jen ZSM a opětovně zdůrazněn účel ukládaných opatření, které je zaměřen

²⁹ Šámal, P. et al. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s 7

³⁰ Úmluva o právech dítěte předpis č. 104/1991 Sb., čl. 1

na sociální vztahy, integraci mladistvého a prevenci před páchaním těchto činů.

II. „Trestní opatření lze použít pouze tehdy, jestliže zvláštní způsoby řízení a opatření, zejména obnovující narušené **sociální vztahy** a přispívající k **předcházení protiprávním činům**, by zřejmě nevedly k dosažení účelu tohoto zákona.“ Zásada vycházející z ekonomie trestní represe, s příkazem na jiné alternativní způsoby a opatření se zaměřením na sociální integraci včetně **prevence**.

III. „Opatření uložené podle tohoto zákona musí **přihlížet k osobnosti** toho, komu je ukládáno, včetně jeho věku a **rozumové a mravní vyspělosti**, zdravotnímu stavu, jakož i jeho **osobním, rodinným a sociálním poměrům**, a musí být přiměřené povaze a **závažnosti** spáchaného činu. Politické, národní, sociální nebo náboženské smýšlení mladistvého nebo dítěte mladšího čtrnácti let, jeho rodiny nebo rodiny, v níž žije, anebo způsob výchovy mladistvého nebo dítěte mladšího patnácti let nemůže být důvodem k uložení opatření podle tohoto zákona.“ Stěženi je zde zásada přiměřenosti uloženého opatření, jenž vychází z jedné z obecných zásad při ukládání trestu a to individualizace odpovědnosti toho kdo spáchal provinění s přihlédnutím k jeho osobnosti a ke skutku, který spáchal. Jakož i povinnost orgánů činných v trestním řízení zjišťovat **rodinné, sociální a osobní poměry mladistvého** v jeho dosavadním životě.³¹

IV. „V řízení podle tohoto zákona je třeba postupovat s přihlédnutím k věku, zdravotnímu stavu, **rozumové a mravní vyspělosti osoby**, proti níž se vede, aby její **další vývoj** byl co nejméně ohrožen a aby projednávané činy a **jejich příčiny i okolnosti**, které je umožnily, byly náležitě **objasněny** a za jejich spáchání byla vyvozena odpovědnost podle tohoto zákona. **Řízení je přitom třeba vést tak**, aby působilo k **předcházení dalším protiprávním činům**. Orgány činné podle tohoto zákona přitom spolupracují s příslušným orgánem **sociálně-právní ochrany dětí**.“ Opakovaně se zde dubluje slovní spojení **rozumové a mravní vyspělosti osoby**, z čehož vyplývá, aby orgány činné v trestním řízení maximálně respektovali jedince, proti kterému je vedeno řízení a to v zájmu zamezení rizika ohrožení jeho dalšího vývoje. Podstatou není jen objasnit spáchané provinění, nýbrž i příčiny, které k jeho spáchání vedly a z tohoto pak vyvodit odpovědnost, s opětovně opakovaným důrazem na preventivní aspekt celého řízení. Spolupráce speciálního subjektu při tomto procesu je nezbytná.

³¹ Šámal, P. et al. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 23-35

V. „V řízení podle tohoto zákona je třeba chránit osobní údaje osoby, proti níž se řízení vede, a její soukromí, aby každá taková osoba byla chráněna před **škodlivými vlivy**, a při **dodržení zásady, že je považována za nevinnou**, dokud její vina nebyla prokázána **zákonným způsobem**.“ Ochrana osoby, jenž vychází ze zásady presumpce nevinoty, mimo jiné veřejností často diskutovaná, míněno ochrana, která má chránit provinilce před negativními vlivy prostředí, v němž se bude dále podrobovat procesu **socializace**. Faktickým důsledkem porušení tohoto ustanovení je pak konkretizováno jako přestupkové jednání s následkem peněžité sankce.

VI. „Každé dítě mladší patnácti let nebo mladistvý, nestanoví-li tento zákon jinak, má právo na to, aby jeho čin byl projednán **bez zbytečného odkladu** a v přiměřené lhůtě **soudem pro mládež**.“ Zvláštní pozornosti je věnováno rychlosti a včasnosti projednání věci příslušným orgánem v duchu, že spravedlivá reakce na protiprávní čin, je **nejlepší prevencí**. Rychlost řízení pak garantuje celý zákon v návaznosti na trestní řád a občanský soudní řád.³²

VII. „Řízení podle tohoto zákona **musí směřovat k tomu**, aby poškozený dosáhl náhrady škody způsobené protiprávním činem, nebo se mu dostalo jiného přiměřeného zadostiučinění.“ Důraz na přednostní uplatňování této zásady v trestním řízení ve věcech mladistvých, vyjma případů, kdy zákon v příslušných ustanoveních uplatňuje jiný účel řízení. Toto se dále prolíná s dalšími ustanoveními ZSM souvisejícími s poškozeným, kterému vznikla škoda způsobeným proviněním.

VIII. „Soudci, státní zástupci, příslušníci policejních orgánů a úředníci Probační a mediační služby působící v trestních věcech mládeže musí mít zvláštní průpravu pro zacházení s mládeží.“ Orgány činné v trestním řízení a úředníci Probační a mediační služby, kteří projednávají věci mládeže podle tohoto zákona, musí mít specifické odborné předpoklady a také dostatek životních zkušeností. Obdobné předpoklady by měli mít též např. advokáti, kteří zastupují mladistvé.³³

Odbornost, či alespoň potřebnou kvalifikaci by osoby pracující s mladistvým měli získat studiem, nebo odbornými semináři z některých vybraných oborů, které jsem zmiňoval na počátku. **Sociální pedagogika** jako taková, poskytuje podle mého soudu ty nejlepší předpoklady k získání odborného vzdělání a k následnému výkonu této nesnadné práce. Kvalifikace i odbornost byla podmínkou i v minulosti za účinnosti

³² Šámal, P. et al. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s 23-35

³³ Šámal, P. et al. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s 23-35

zákonu o trestním soudnictví nad mládeží z roku 1931. Tyto, dalo by se říci pilíře zákona, jasně vymezují jak s mladistvým v rámci trestního řízení pracovat, na co se zaměřit, z čeho vycházet, co zohlednit, s kým spolupracovat tak, aby byl dosažen a naplněn účel zákona.

2.5 Orgány přímo působící na mladistvé během trestního řízení

Orgány činné v trestním řízení

Ustanovení § 12 odst. 1, trestního řádu je definuje takto: „*Orgány činnými v trestním řízení se rozumějí soud, státní zástupce a policejní orgán.*“³⁴

Policejní orgán

Pojem policejní orgán upravuje § 12 odst. 1 TrŘ: „*Policejními orgány se rozumějí útvary Policie České republiky*“. TrŘ konkrétně nestanoví jaké orgány Policie České republiky působí v trestním řízení, to přenechává příslušným vnitroresortním nařízením. Činnost policie obecně upravuje z. č. 273/2009 Sb., o Policii České republiky (dále jen PolČR). Závazný pokyn policejního prezidenta č. 30/2009 ze dne 21. dubna 2009, o plnění úkolů v trestním řízení, pojem **policejní orgán** v čl. 1, písm. a) vymezuje jako: „*Útvar policie české republiky, nebo jeho nižší organizační článek, který plní úkoly v trestním řízení.*“³⁵

Speciální pojem vztahující se k problematice mládeže vymezuje Závazný pokyn policejního prezidenta č. 169/2009, o činnosti na úseku mládeže (dále jen ZPPP), ze dne 28. prosince 2009, v čl. 1, písm. g), když konkretizuje **specialistu** kterým je: „*příslušník policie (dále jen policista), který plní úkoly při předcházení, zamezování páchaní a postihu protiprávních činů páchaných mládeží a na mládeži, který má zvláštní průpravu pro zacházení s mládeží a je zařazen v útvaru nebo v organizačním článku policie ...*“³⁶ Specialista plní podle této interní normy mu stanovené úkoly, mimo tyto pak i samozřejmě úkoly policejního orgánu v rozsahu daném TrŘ. O zaměření specialisty a jeho práci v rámci trestního řízení bude pojednáno dále.

³⁴ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s 146-167

³⁵ Policejní prezident ČR. Závazný pokyn policejního prezidenta č. 30/2009 Sb., Praha, 2009

³⁶ Policejní prezident ČR. Závazný pokyn policejního prezidenta č. 169/2009 Sb., Praha, 2009

Státní zástupce

Obecně je jeho působnost v trestních věcech upravena čl. 80 odst. 1 z. č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, „*Státní zastupitelství zastupuje veřejnou žalobu v trestním řízení; vykonává i další úkoly, stanoví-li tak zákon.*“³⁷, pak § 12 odst. 5 v TrŘ: „*Kde tento zákon mluví o okresním státním zástupci, rozumí se tím i obvodní státní zástupce, popřípadě jiný státní zástupce se stejnou působností...*“³⁸ Státní zastupitelství je součástí moci výkonné v rámci dělby moci ve státě.

Úlohu státního zástupce specifikuje však zejména § 4 odst. 1 z. č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství (dále jen StZast), působí v rozsahu a za podmínek stanovených zákonem: „*je orgánem veřejné žaloby v trestním řízení a plní další úkoly vyplývající z trestního řádu, vykonává dozor nad dodržováním právních předpisů v místech, kde se vykonává vazba, trest odnětí svobody, ochranné léčení, zabezpečovací detence, ochranná nebo ústavní výchova, a v jiných místech, kde je podle zákonného oprávnění omezována osobní svoboda, působí v jiném než trestním řízení, vykonává další úkoly, stanoví-li tak zvláštní zákon.*“³⁹

Jeho spektrum práv a povinností během trestního řízení je široké a přesně stanovené TrŘ. V řízení proti mladistvému je výkon jeho funkce v rámci předpisů vnitroresortních upraven pokynem obecné povahy č. 7/2009, vydaný nejvyšší státní zástupkyní dne 8. září 2009, o trestním řízení ve věcech mládeže.

Soud

Poslední z orgánů činných v trestním řízení. Poskytuje zákonem stanoveným způsobem ochranu právům. Jenom on rozhoduje o **vině a trestu** za trestný čin. Jako takový je zcela nezávislý. Je jedním z pilířů našeho právního, demokratického státu, když vykonává prostřednictvím zástupců lidu (soudců) moc soudní. (Zákon č. 1/1993 Sb. Ústava České republiky).

V rámci trestního řízení je soud konkretizován § 12 odst. 3 TrŘ: „*Kde tento zákon mluví o soudu, rozumí se tím podle povahy věci okresní soud, krajský soud, vrchní soud, nebo Nejvyšší soud České republiky ...*“ odst. 4 § 12 ještě uvádí že: „*Kde tento zákon mluví o okresním soudu, rozumí se tím i obvodní soud, popřípadě jiný soud se stejnou působností, kde tento zákon mluví o krajském soudu rozumí se tím i městský soud*

³⁷ Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava české republiky. ASPI, 2010

³⁸ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck 2008, s 146-167

³⁹ Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ASPI, 2010

v Praze...⁴⁰ Těmito ustanoveními je prakticky popsána soustava soudů v rámci trestního řízení.

Úkoly mu stanoví § 2 z. č. 6/2002 Sb. o soudech a soudcích, tak že: „*Projednávají a rozhodují spory a jiné věci patřící do jejich pravomoci podle zákonů o občanském soudním řízení, projednávají a rozhodují trestní věci patřící do jejich pravomoci podle zákonů o trestním řízení, rozhodují v dalších případech stanovených zákonem nebo mezinárodní smlouvou, s níž vyslovil souhlas Parlament, již je Česká republika vázána a která byla vyhlášena*“⁴¹. ZSM počítá s vytvořením zvláštních specializovaných soudů pro mládež s tím, že jejich funkci budou plnit specializovaní samosoudci a senáty v působnosti shora vyjmenované soustavy soudů odkaz (§ 4 a § 2 ZSM).

Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Další státní garance v podobě tohoto subjektu, který má široké spektrum úkolů, práv a povinností během výkonu své působnosti mu přesně vymezené **Zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**, (dále jen ZSPOD). Výkonem těchto, shrnuto povinností, vůči osobám nezletilým, v duchu zajištění zájmu a blaha dítěte, jsou pověřeny krajské úřady, obce s rozšířenou působností, obecní úřady, ministerstvo, Úřad (Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí § 3 ZSPOD) a dále obce v samostatné působnosti, kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické osoby a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny. S činností tohoto subjektu je v rámci problematiky mladistvých delikventů spjat i výkon oprávnění a povinností **kurátora** pro mládež, dle mého názoru též výrazný nástroj vlivu na mladistvého, ať už v přípravné či vykonávací části trestního řízení.

Kooperaci mezi jednotlivými orgány činnými v trestním řízení a právě tímto subjektem po stránce sociálně-výchovné nelze v ZSM a ZSPOD nevidět a přehlédnout. Práce pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí je v rámci trestního řízení proti mladistvému specifickou sociální prací skloubenou s pedagogickým (výchovným) působením, neboť svou náplní, formami a účelem má zajistit především nápravu mladistvého, a pakliže je to potřeba, i snažit se svým působením zlepšit podmínky jeho socializace.⁴²

⁴⁰ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. I. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s 146-167

⁴¹ Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích, ASPI, 2010

⁴² Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ASPI, 2010

Mediační a probační služba

Poslední z nejvýraznějších a nejpodstatnějších institucí, uplatňující výchovný (pedagogický) vliv, na základě sociálního aspektu (zázemí v němž mladistvý postupně dospívá), kdy povinnosti a činnost tohoto subjektu je zaštitěna státem v podobě **Zákona č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě a o změně zákona č. 2/1969 Sb., o zřízení ministerstev a jiných ústředních orgánů státní správy České republiky, ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů a zákona 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (zákon o Probační a mediační službě)**, dále jen PMSI. Činnost a povinnosti jsou upraveny dále také ZSM, TrŘ a TrZ. Zájem služby se samozřejmě neomezuje pouze na jedince mladistvé, ale i na již zletilé osoby, které spáchaly trestný čin.

Hlavní náplň práce této služby veřejnosti je definována a přesně vymezena v § 2 odst. 1, 2 PMSI. Odstavec 1 PMSI vymezuje **probaci** jako: „*Probací se pro účely tohoto zákona rozumí organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným (dále jen "obviněný"), kontrola výkonu trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.*“

Odstavec druhý shodného paragrafu hovoří o **mediaci** čímž je podle PMSI rozumí: „*Mediací se pro účely tohoto zákona rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediace lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.*“⁴³

O formách sociálně pedagogického vlivu vyplývajících z ust. § 4 a 5 PMSI na mladistvého jedince, se budu odkazovat později v druhé části práce. Interní norma, která upravuje práci s mladistvými v působnosti PMSI má název, Metodický standart PMS pro práci s mladistvými.

Ostatní instituce

Školská zařízení, střediska volného času, různá zájmová sdružení občanů, střediska

⁴³ Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ASPI, 2010

výchovné péče, státní i soukromé ústavy zajišťující ústavní, či ochranou výchovu mladistvých delikventů, zdravotnická zařízení, registrované církve, náboženské společnosti, nadace a mnohé další právnické i fyzické osoby se svou činností mohou úspěšně podílet a tím pozitivně ovlivňovat mladistvého, který spáchal provinění. Tím tak výrazně pomoci při naplnění účelu, který má samotné trestní řízení mít. Mělo by to být především formou právě sociálně pedagogického působení a v míře potřebné, aby se mladistvý svého protiprávního jednání v budoucnu již vyvaroval a vedl nadále řádný život a našel si i odpovídající společenské uplatnění, v němž nalezne především seberealizaci.

2.6 Fáze samotného trestního řízení ve věcech mladistvých

Zde uvádím nejdůležitější fáze trestního řízení proti mladistvému, včetně řízení vykonávacího, úmyslně však vypouštím Hlavy šestnácté, sedmnácté, devatenácté TrŘ a to proto, že tyto části TrŘ mají spíše formální charakter a pro mou potřebu a zaměření není jejich obsah až tak podstatný, i když musí být samozřejmě neodmyslitelnou součástí TrŘ demokratické právní společnosti v rámci možnosti přezkoumání rozhodnutí trestních věcí, ne však jen u mladistvých. ZSM opravné prostředky a řízení o nich řeší oddílem 11 a ust. § 72.

Přípravné řízení

Přípravné řízení⁴⁴ nebo také řízení předřazené stádiu soudnímu, vymezují pro účel své práce následovně. Samotné je upraveno v TrŘ v části druhé ust. § 157 TrŘ a následujících, jako úsek od sepsání záznamu o zahájení úkonů v trestním řízení, podle § 158 odst. 3 tr. řádu, či provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, kterému mu bezprostředně předcházely, až do doby podání obžaloby státním zástupcem, nebo shrnuto, jiného vyřízení věci samotné. Specifická část oddílu sedmého, Hlavy desáté TrŘ, týkající se zkráceného přípravného řízení, dle mého názoru nelze k problematice kriminality mladistvých přímo vztahovat, i když tento postup zákon v řízení proti mladistvému přímo nezakazuje, avšak právě z důvodu **výchovného účelu** trestního řízení, které má na mladistvého mít, i lhůt v kterých je nutno ZPŘ skončit, by se dle mého názoru jeho užití s ohledem na uvedený účel mělo účinkem.

V přípravném řízení je nutno zjistit trestné činy, odhalit jejich pachatele, provést

⁴⁴ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. II. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008

a vyhledat nezbytné důkazy, neodkladné a neopakovatelné úkony, včetně zajištění dalších podkladů pro řízení před soudem, či učinění některého rozhodnutí státním zástupcem.

Na průběh celého přípravného řízení proti mladistvému, má vliv také podstatná okolnost od jeho samotného počátku, kterou je nutná **obhajoba mladistvého** (§ 42 odst. 2 ZSM) a tak vlastně další zákonná garance, mimo dozoru státního zástupce nad zákonností celého řízení proti mladistvému. **Obhájce**, kterým musí být jen advokát, se tedy jako další osoba s vlivem na mladistvého aktivně účastní trestního řízení, výchovně tak také působí na toho, kdo spáchal provinění.

V částech oddílu prvního a druhého, Hlavy desáté TrŘ, s názvy **Zahájení trestního stíhání** a **Vyšetřování** provinění spáchaného mladistvým, pak policejní orgán zahájí podle § 160 odst. 1 tr. řádu, samozřejmě pokud nejsou důvody skončení věci podle § 159a či § 159b TrŘ, trestní stíhání mladistvého usnesením. Zároveň mu ZSM ukládá povinnost podle § 60, informovat o tomto úkonu zákonného zástupce mladistvého, věcně a místně příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediační službu (Šámal, 2008). Poté jsou pak policejním orgánem prováděny úkony v rámci dokumentace provinění dle jednotlivých ust. TrŘ s ohledem na specifičnost skutku. Tyto úkony a samotné prověřování provádí příslušný policejní orgán - **specialista**, Služby kriminální policie a vyšetřování (ZPPP č. 169, 2009).

V oddílu 8 s názvem: „*Společná ustanovení o přípravném řízení*“ ZSM, je v § 59 upraveno „*Obecné ustanovení*“ v tomto znění: „*Ve věcech provinění mladistvých je státní zástupce povinen věnovat výkonu dozoru zvýšenou pozornost; dbá přitom o to, aby policejní orgány zacházely s mladistvými ohleduplně, a svou činnost organizuje tak, aby bylo možné ve všech vhodných případech využít přiměřená výchovná opatření a zvláštní způsoby řízení.*“⁴⁵

Následuje § 60 „*Zahájení trestního stíhání*“ jenž hovoří o povinnosti informovat o zahájení trestního stíhání osoby a instituce naznačené na konci předcházející strany.

Policejní orgán skončí vyšetřování v zákonem stanovené lhůtě podle § 166 odst. 3 TrŘ, návrhem na podání obžaloby státnímu zástupci, či s odkazem na možnost použití některého rozhodnutí podle § 171 až 173, nebo podle § 307 a 309 TrŘ (Šámal, 2007, 2008).

⁴⁵ Šámal, P. et al. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007

Řízení před soudem⁴⁶

V případě, že věc není vyřízena některým ze shora uvedených způsobů, začíná trestní stíhání po podání obžaloby státním zástupcem ve věci spáchaného provinění, před soudem pro mládež. TrŘ tento postup upravuje v Hlavě jedenácté: „*Základní ustanovení*“ počínaje ust. § 180 TrŘ a následujícími.

Soud pak postupuje podle Hlavy dvanácté: „*Předběžné projednání obžaloby*“ a následně podle Hlavy třinácté: „*Hlavní líčení*“ TrŘ.

V případě předběžného projednání obžaloby jde zejména o přezkoumání postupu policejního orgánu v rámci přípravného řízení soudem pro mládež, zejména zda přípravné řízení proběhlo v souladu se zákonem a zda obžalovaný mladistvý může být postaven před soud. Pakliže jsou splněny všechny podmínky dané zákonem a není na místě věc vyřídit jinak, předseda soudu pro mládež dá doručit obžalobu všem osobám, které se trestního řízení vedeného proti mladistvému účastní a které přesně vymezuje zákon. Poté nařídí hlavní líčení, postupem podle § 198 TrŘ (Šámal, 2008).

Řízení před soudem dle dikce ZSM⁴⁷ počíná oddílem 9: „*Společné ustanovení o řízení před soudem*“ počínaje § 61 „*Předběžné projednání obžaloby*“ soud může za podmínek stanovených v § 62 ZSM, rozhodnout věc i po předběžném projednání obžaloby. Specifikum v řízení proti mladistvému, je však nemožnost vydání trestního příkazu, jak stanoví § 63 ZSM a § 314e odst. 4), písm. a) TrŘ.

Hlavní líčení, (vybírám nejpodstatnější ustanovení ZSM), a veřejné zasedání, nelze konat v **nepřítomnosti mladistvého**, leda by řízení bylo vedeno jako proti uprchlému. První předpoklad splnění výchovného účelu v rámci řízení před soudem. Dále je nutná přítomnost státního zástupce a orgánu sociálně- právní ochrany dětí, který může klást vyslychaným otázky, činit návrhy a slovo k závěrečné řeči mu přísluší po mladistvém (§ 64 odst. 3, písm. b), ZSM).

Hlavního líčení a veřejného zasedání **se mohou** účastnit pouze obžalovaný mladistvý, jeho dva důvěrníci, jeho obhájce, zákonní zástupci a příbuzní v přímém pokolení, sourozenci, manžel nebo druh, poškozený a jeho zmocněnec, zúčastněná osoba a její zmocněnec, zákonní zástupci poškozeného a zúčastněné osoby, svědci, znalci, tlumočníci, příslušný orgán sociálně-právní ochrany dětí, úředníci Probační a mediační

⁴⁶ Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář. II. díl. 6. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008

⁴⁷ Šámal, P. et al. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, 614-635 s

služby a zástupce školy nebo výchovného zařízení. Na návrh mladistvého může být hlavní líčení nebo veřejné zasedání konáno veřejně. (§ 54 odst. 1 ZSM). Soud pro mládež však **vyloučí** veřejnost, i když předtím rozhodl o jeho veřejném konání podle § 54 odst. 1, také tehdy, jestliže je to na prospěch mladistvého. V průběhu celého hlavního líčení a veřejného zasedání dbá předseda senátu ochrany zájmů mladistvého obviněného a zájmů poškozeného (§ 64 odst. 4 ZSM).

Rozhodnutí soudu v hlavním líčení (§ 65 ZSM) je možné, zejména k těmto skutečnostem, když při svém rozhodování soud pro mládež přihlédne také k okolnostem vyplývajícím ze zprávy o osobních, **rodinných a sociálních poměrech** mladistvého a aktuální životní situaci mladistvého, byla-li vyžádána a předložena.

Dále může soud pro mládež v hlavním líčení také odstoupit od trestního stíhání, jsou-li tu okolnosti uvedené v § 70 odst. 1 ZSM V řízení o provinění, na které **trestní zákoník**⁴⁸ stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta, může soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce z důvodu chybějícího veřejného zájmu na dalším stíhání mladistvého a s přihlédnutím **povaze a závažnosti provinění** a osobě mladistvého odstoupit od trestního stíhání mladistvého, jestliže za a) trestní stíhání není účelné, a za b) potrestání není nutné k odvrácení mladistvého od páchaní dalších provinění.

Rozhodnutí soudu mimo hlavní líčení (§ 66 ZSM). Vyjdou-li mimo hlavní líčení najevo okolnosti odůvodňující rozhodnutí podle § 70 odst. 1, soud pro mládež **může odstoupit** od trestního stíhání.

V obou zmiňovaných případech rozhodnutí soudu má možnost podat proti rozhodnutí státní zástupce, obžalovaný a poškozený podat stížnost, jež má odkladný účinek.

Doručení rozhodnutí (§ 67 ZSM). Opis rozsudku se doručí vždy též příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí a Probační a mediační službě. Nebyl-li zástupce příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí přítomen při vyhlásování usnesení, proti němuž je přípustná stížnost nebo jímž bylo trestní stíhání zastaveno nebo přerušeno anebo věc postoupena, doručí se mu opis tohoto usnesení (Šámal, 2007).

Vykonávací řízení

Upravuje TrŘ, Hlavou dvacátou první, s názvem „*Vykonávací řízení*“ počínaje ust. § 315 TrŘ. Výkon trestů TrŘ řeší ust. § 320 a následujícími. Konkrétní podmínky dle

⁴⁸ změna v zákoně č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ASPI, novela z.č. 41/2009 Sb., 2010

specifikace jednotlivých trestů pak mimo trestního řádu upravují zákony a vyhlášky např. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, který pamatuje v Hlavě IV, s názvem: „*Odlišnosti výkonu trestu u některých skupin odsouzených*“ dílu 3 s názvem: „*Výkon trestu u mladistvých*“ na způsob výkonu trestu mladistvého, který je zařazen do věznice pro mladistvé.

V § 61 tohoto zákona odst. 1-10 jsou pak konkretizovány podmínky výkonu trestu odnětí svobody mladistvého s důrazem na jeho **výchovu** před dovršením 18 roku života a zabezpečení jeho přípravy na budoucí povolání. Sleduje se také jeho pracovní kvalifikace a samotný způsob života. To vše při stanovení obsahu programu se zacházením s takovým jedincem. Účast na stanovené formě vzdělávání a dalších aktivitách, po předchozím vyjádření zákonného zástupce, či orgánu sociálně-právní ochrany dětí, je pro mladistvého povinná. Pracovník **orgánu sociálně-právní ochrany dětí** je oprávněn navštěvovat mladistvého a hovořit s ním bez přítomnosti cizí osoby. Na mladistvého může tak působit i osoba zvenčí, což jistě pomůže formovat jeho osobnost.

Systém odměn a trestů, tedy formy pedagogického působení na mladistvého ve VTOS stanoví § 62-64 totožného zákona.

Vyhláška č. 345/1999 Sb., jenž se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, pak též stanoví v Hlavě třetí s názvem: „*Výkon trestního opatření odnětí svobody u mladistvých*“ okolnosti výkonu trestu.

Podstatnou okolností, kterou jsem však chtěl v tomto úseku trestního řízení zmínit je tzv. **peniternciální proces**. Souvisí s adaptací vězňů na výkon trestu a vazby. Ta musí být sledována, kontrolována, ovlivňována a doplňována specifickými aktivitami. Úkolem pracovníků pomáhajících profesí je aplikace speciálních aktivit a metod na delikventní jedince s cílem dosažení eliminace negativních důsledků psychosociálních faktorů, které na ně během výkonu vazby či trestu odnětí svobody působí. Je to v souhrnu komplex etopedických, výchovných, psychologických a dalších terapeutických postupů, které formují osobnost delikventa do adaptivních sociálních struktur.⁴⁹

⁴⁹ Fischer, S. Škoda, J. Sociální patologie. Praha: Grada Publishing, 2009, s 200-201

2.7 Dílčí závěr

Tato část práce je pro svou odbornost pasáží převážně právní, ale i citační zejména z pramenů práva vázících se k této problematice. Označil jsem v ní však a uvedl **sociálně pedagogický aspekt** trestního řízení proti mladistvému, který obsahuje zejména všechny stupně trestního řízení, včetně toho, že v duchu sociálně-pedagogickém, musí jednat i orgány činné v trestním řízení a další zástupci subjektů, jenž se svou účastí a přímým vlivem podílejí na tomto specifickém výchovném procesu. Bez jejich odborné participace by tento sociálně výchovný proces nebyl účinný a úplný. Lze tedy shrnout, že sociálně pedagogický aspekt prokazatelně obsahuje ZSM i další, zákony a předpisy, jimiž mají povinnost se řídit orgány činné v trestním řízení a další subjekty.

3. SOCIÁLNÍ, PEDAGOGICKÝ A PSYCHOLOGICKÝ ASPEKT ŘÍZENÍ

Na úvod této části práce, která má za úkol prokázat spojitost mezi sociální pedagogikou a trestním řízením konaným proti mladistvým, musím nejprve opětovně připomenout a srovnat právě zaměření sociální pedagogiky s mým tématem.

Strukturou je ZSM nejbližší sociologickému přístupu k právu⁵⁰, neboť na něj lze nejen pohlížet jako na normu regulující chování dětí mladších 15 let a mladistvých, ale i jako na jev a součást společenského systému. Otázka úspěšného řešení sociálního problému, čímž kriminalita mladistvých je, je přínosem pro tvorbu a realizaci práva samotného, zejména pro právní praxi.

Sociální, pedagogický i psychologický aspekt v trestním řízení doložím kazuistikou a rozhovorem s jedincem, který se dopustil provinění. Závěrem druhé poloviny práce zmíním v krátkosti otázku prevence a efektivní využití volného času.

3.1 Aspekt sociální

Přestože pojetí sociální pedagogiky se podle jednotlivých autorů různí a to i s ohledem na zemi, z které autor dané definice pochází, lze vzhledem k tématu mé práce vycházet z těchto sociálně-pedagogických hledisek vztahujících se zejména:

-k objektu výchovy - objektem výchovy je v tomto případě jedinec ze sociální skupiny přesně definované ZSM, tedy mladiství od 15 do 18 let věku,

-k formám a podmínkám výchovy - tento specifický výchovný proces se odehrává převážně v mimoškolních institucích, s důrazem na zjištění podílu vlivu a roli rodinného prostředí, jehož důsledkem bylo spáchané provinění,

-k cílům výchovy - cílem tohoto procesu je, *...aby projednáváním protiprávních činů, kterých se dopustili děti mladší patnácti let a mladiství, se sleduje, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil, užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páchaní protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem; řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo*

⁵⁰ Kejdová, M., Vaňková, Z. Sociologie a psychologie práva. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2004

k předcházení a zamezování páchaní protiprávních činů.“⁵¹

-k metodám výchovy - jako metodu výchovy rozumíme v sociální pedagogice postup, jímž je možno realizovat daný cíl a při tom samozřejmě ovlivnit osobnost vychovávaného. V podstatě je možno uvažovat v rámci konaného trestního řízení proti mladistvému o metodě rozhovoru (ve fázi prověřování, vyšetřování a projednání před soudem), situační, režimové (ve vykonávacím řízení), mediační (specifikum pro PMSI), dále pak i vysvětlování, přesvědčování, příkladu a trestu. Nejzásadnější pro sociálně-výchovné působení se mi jeví však jako první zmíněná metoda rozhovoru,

-ve smyslu sociální pomoci – už s ohledem na všechny zúčastněné instituce, které svým podílem ovlivňují trestní řízení a v duchu ZSM je zřejmé, že mladistvému jedinci, který spáchal provinění, chce společnost v první řadě pomoci, za využití všech dostupných prostředků a zákonných možností, právě formou sociálně pedagogické pomoci. Od mladistvého naopak společnost očekává, že se protiprávního jednání v budoucnu vyvaruje.

S dopady úspěšného, či neúspěšného sociálně-pedagogického působení na mladistvého během trestního řízení se pak potýká celá populace. S tímto souvisí právě vhodný způsob zacházení s mladistvým během trestního řízení. Již v zásadách ZSM jsou vyjádřeny předpoklady pro osoby, které by měli naplňovat účel zákona ZSM.

Ust. § 36 ZSM tento požadavek upřesňuje takto: „*V řízení proti mladistvým je třeba dbát toho, aby vyšetřování, projednávání i rozhodování jejich trestních věcí bylo svěřováno osobám, jejichž znalost otázek souvisejících s výchovou mládeže zaručí splnění výchovného účelu řízení. Orgány činné podle tohoto zákona postupují ve spolupráci s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí a s Probační a mediační službou.*“⁵²

Na mládež, která se dopouští trestné činnosti a která potřebuje nejen dohled a vedení k životu v souladu se zákony, je nutno pohlížet též tak, že potřebuje poradit a pomoci. To se právě očekává od soudců, státních zástupců, policistů a úředníků Probační a mediační služby, kteří mají dostatek životních zkušeností a dále musí mít dostatečný rozhled v otázkách souvisejících s vývojem a výchovou mládeže. Bez těchto předpokladů by nebylo možno zajistit výchovný účel řízení (Šámal, 2007).

⁵¹ Šámal, P. et al. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007, s 1-2

⁵² Šámal, P. et al. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007

Na toto navazuje právě způsob prováděných úkonů § 41 ZSM: „*Při provádění úkonů řízení ve věcech mladistvých se **musí** jednat s osobami na úkonu zúčastněnými tak, jak to vyžaduje **význam a výchovný účel řízení**; vždy je nutno šetřit jejich osobnosti. Při jednání s mladistvými se musí s přihlédnutím k jejich věku a duševní vyspělosti postupovat tak, aby nedošlo k narušení jejich **psychické a sociální rovnováhy** a jejich další vývoj byl co **nejméně ohrožen**.*“

V odstavci 2 shodného § pak apeluje zákonodárce na to, že: „*Úkony přípravného řízení, kterých se účastní mladistvý, provede zpravidla policejní orgán **určený** k úkonům v **trestních věcech mladistvých osob**, státní zástupce specializovaný na **věci mládeže** nebo soudce soudu pro mládež, ledaže nelze zajistit provedení úkonu takovým orgánem činným podle tohoto zákona a provedení úkonu nelze odložit. To platí i o provádění dožádání.*“⁵³

V podstatě je zde jinými slovy řečen, zopakován a zdůrazněn kvalifikační předpoklad všech osob s poukazem na možné poškození psychické a sociální rovnováhy jedince, ke které by mohlo dojít v rámci procesu resocializace v případě nevhodně provedeného některého úkonu. Od tohoto se odvíjí sociální vztahy mladistvého v budoucnu (Šámal, 2007).

Jako negativní příklady pro shora uvedené a proti dikci zákona mne napadá, např. policista o málo starší než mladistvý, tedy bez životních zkušeností. Člověk v pozici orgánu činného v trestním řízení, který bagatelizuje a před mladistvým snižuje následek jeho provinění s cílem usnadnit si svou práci, či tak činící nevhodným procesním postupem, minimálně neeticky jednající osoba atd.

Sociální rozměr, dalo by se říci pozadí, v kterém páchá mladistvý provinění je zkoumáno orgány činnými podle ZSM a je důležitou okolností mající vliv na rozhodnutí ve věci, včetně uložení, či neuložení vhodného opatření. Z pedagogického hlediska se jedná o trest, který má úkol výchovného prostředku, a který musí zaručit splnění účelu ZSM. Toto řeší ust. § 55 a § 56 ZSM když:

*„V trestních věcech mladistvých obviněných jsou orgány činné podle tohoto zákona povinny se zvláštní pečlivostí objasňovat a dokazovat **příčiny jejich provinění** a skutečnosti významné pro posouzení jejich **osobních, rodinných i jiných poměrů**. Orgány činné podle tohoto zákona provádějí s veškerou pečlivostí všechna šetření*

⁵³ Šámal, P. et al. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007

potřebná pro poznání osobnosti a **dosavadního způsobu života mladistvého**, jakož i prostředků vhodných k jeho **znovuzačlenění do společnosti** a zamezení opakování provinění.

V řízení je nutno co nejdůkladněji zjistit též stupeň **rozumového a mravního vývoje mladistvého**, jeho povahu, **poměry i prostředí**, v němž žil a byl **vychován**, jeho chování před spácháním provinění a po něm a jiné okolnosti důležité pro volbu prostředků vhodných pro jeho nápravu, včetně posouzení toho, zda a v jakém rozsahu má být uloženo výchovné opatření, ochranné opatření nebo trestní opatření.

Orgány činné podle tohoto zákona uloží **zjištění poměrů mladistvého** příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí, případně též Probační a mediační službě.⁵⁴

A dále:

„Je-li nezbytné zjistit podrobnější informace pro další postup řízení a pro **uložení nejvhodnějšího opatření**, je třeba vypracovat zprávu o **osobních, rodinných a sociálních poměrech mladistvého a aktuální životní situaci mladistvého**, ke které soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce přihlédně **při konečném rozhodnutí ve věci**.

Vypracování podrobné zprávy o **osobních, rodinných a sociálních poměrech mladistvého a aktuální životní situaci mladistvého** uloží předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce příslušnému orgánu sociálně-právní ochrany dětí, případně též Probační a mediační službě.

Zpráva o **osobních, rodinných a sociálních poměrech mladistvého a aktuální životní situaci mladistvého** musí být písemná, pokud předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce neurčí jinak, a musí obsahovat zejména věk mladistvého, **stupeň jeho zralosti, dále jeho postoj k provinění a jeho ochotu zajistit nápravu způsobených škod nebo odčinění dalších následků, rodinné poměry mladistvého, včetně vztahu mladistvého k jeho rodičům, stupeň vlivu rodičů na něho a vztah mezi mladistvým, jeho širší rodinou a blízkým sociálním okolím, záznamy o školní docházce, jeho chování a prospěchu ve škole, a je-li zaměstnán, i skutečnosti významné pro posouzení jeho chování v zaměstnání, přehled jeho předchozích provinění a opatření vůči němu použitých, jakož i popis jejich výkonu, včetně způsobu chování mladistvého.**⁵⁴

⁵⁴ Šámal, P. et al. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2007

Právě ovlivňování sociálních subjektů (členů rodiny) sociálními vztahy a způsoby jednání, myšlení a cítění jdoucí mimo mladistvého, jenž na něj ale působí, což lze nazvat souhrnně jako sociální jevy, je oním nejdůležitějším aspektem sociálním (Kejdová, Vaňková 2004).

Prostředí, v němž mladistvý vyrůstá a podrobuje se procesu **socializace**⁵⁵ je tím, co jej nejvíce ovlivňuje. Jako jedinečné a nenahraditelné se mi zdá být prostředí rodinné, v kterém probíhá **primární socializace**. Socializace probíhá vždy v nějakém prostředí. Jako příklad **mikroprostředí, s povahou realizované činnosti - pracovní** mne napadá v případě mého tématu např. kancelář policejního orgánu, soudní síň, ale i cela vyšetřovací vazby, či cela výkonu trestu odnětí svobody.

Všude zde však se zaměřením na získání žádoucího chování a jednání mladistvého v souladu se zákonnými normami. Odborně se tento nápravný proces, návratu člověka do normálu běžného každodenního života nazývá **resocializace**⁵⁶. Tato probíhá už během průběhu trestního řízení proti mladistvému na bázi vztahu „*lidé-lidé*“ a je tak sférou patřící do struktury prostředí životního.⁵⁷

Životní etapa mládí je sama o sobě dost složitá a na současnou dobu navíc prosycena podněty přímo ovlivňující jednání mladistvých. Vezmeme-li v úvahu, vlastní komunikaci mladistvých, módu, vznik sociálních skupin v rámci jejich vzdělávání, vliv současných technologií, sociálních sítí, médií a dalších podnětů okolí, je role rodinné výchovy značně těžká, avšak rozhodně zásadní.

Dobře fungující rodina, tedy rodina **funkční**, jako sociální instituce, plní všechny svoje funkce, biologicko-reprodukční, sociálně-ekonomickou, ochranou (zaopatřovací, pečovatelskou), zejména pak socializačně-výchovnou, rekreační (relaxační, zábavnou) a v neposlední řadě emocionální, je předpokladem pro zdárný průběh socializace jedince. Opakem jsou pak rodiny typu **dysfunkčních**, které neplní některé z jejich základních funkcí a **afunkčních**, která není schopna vůbec zajistit základní funkce, čímž je pak samozřejmě narušován průběh a vývoj socializace, dítěte-mladistvého (Kraus, 2008).

⁵⁵ Socializací rozumíme proces postupné přeměny člověka jako biologické bytosti v bytost společenskou, tedy postupné začleňování se do života dané společnosti, proces, v němž se učíme v dané společnosti žít (Kraus, 2008).

⁵⁶ Resocializace je proces, při němž se snažíme o nápravu a návrat člověka do normálního života (Kraus, 2008).

⁵⁷ Kraus, B., Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008

Takové typy rodin mají největší předpoklady produkovat asociální, disociální a antisociální mladistvé jedince, kteří se pak dopouští provinění proti zákonu. Význam rodiny jako útočiště před ostatními vlivy světa, je v současné době významně posílen a rodina vyvažuje tak tlaky okolního světa. V sociálně slabých rodinách bývá často jediným záchytným bodem dětí.⁵⁸

Vliv vrstevnických skupin mladistvých, mládežnických hnutí, organizací a školských zařízení pak v negativním, či pozitivním smyslu dotváří, ovlivňují, či přímo destruuji rodinnou výchovu i vývoj jedince.

Tyto sociální souvislosti jak jsem předestřel, musí být předmětem zkoumání orgánů činných v trestním řízení v rámci podstatného právě **aspektu sociálního**, jenž v případě páchaní trestné činnosti ovlivňuje negativně jednání mladistvých. Neboť toto zjištění výrazně dotváří obraz o tom proč mladistvý jednal protiprávně ve smyslu trestního zákoníku.

3.2 Aspekt pedagogický

Společným a klíčovým zájmem z hlediska pedagogického i trestního je v tomto případě pojem **výchova** ta: *„Představuje dynamický proces vědomé a řízené socializace a zahrnuje všechny činnosti, které člověka formují pro život v konkrétní společnosti.“*⁵⁹ Pojem výchova tedy jednoznačně spadá do pedagogiky.

Nově narozený člověk neovlivní do jaké rodiny, doby a na jaké místo se narodí. Vlivem výchovy je, ale člověk formován - zespolečňován v souladu s cílenými společensko-kulturními požadavky doby, do které se narodil. Můžeme tedy říci, že výchova je jakýsi omezovač procesu socializace v souladu s výchovnými cíli, kterých chceme u jedince dosáhnout. V mém případě je **výchovný cíl** řízení proti mladistvému vytýčen účelem zákona ZSM. Pojednávají o něm též i již zmíněné hlavní zásady ZSM.

V podstatě jsou to všechny činnosti, které pozitivně modelují a ovlivňují člověka pro život ve společnosti lidí, do které se narodil, což je jinak řečen proces socializace. Nedílnou jedincovou schopností však musí být to, aby byl schopen a **chtěl** zkušenosti z těchto činností uplatnit ve svém jednání do budoucna. V případě, že tomu tak není, nemůže být takový jedinec logicky schopen zvládat každodenní realitu života.⁶⁰

⁵⁸ Srov. Kraus, B., Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008

⁵⁹ Kraus, B., Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008, s 64

⁶⁰ Srov. Kraus, B., Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008

Od tohoto se pak odvíjí jeho konflikt s každodenní realitou, který např. mladistvý řeší tím, že spáchá provinění, či se uchyluje, vyhledává nebo má potřebu řešení takového svého konfliktu způsobem, odpovídajícím některému sociálně patologickému jevu.

Oproti současnému trendu sociální pedagogiky, která hledá postupy, cesty a způsoby, aby zde prvky vědomého, záměrného a organizovaného řízení nebyly přítomny, spíše aby fungovaly přirozeně ve smyslu **nepřímého pedagogického působení**⁶¹, je právě celé trestní řízení vedené proti mladistvému těmito okolnostmi silně poznamenáno, což je jistou nevýhodou ve smyslu dosažení jeho cíle. Toto je však pouze moje úvaha, nikoli tvrzení, přesnější závěry by bylo možno dovozovat až na základě provedeného a přesně orientovaného výzkumu.

Jak známo opačný největší výchovný efekt na vychovávaném je paradoxně tehdy, když má pocit, že vychováván vůbec není. Toho však v trestním řízení proti mladistvému není možné, podle mne, dosáhnout. Nedovedu si představit, jak by měl v tomto duchu probíhat např. takový úkon výslechu obviněného, když v rámci řádného zdokumentování provinění je nutno zodpovědět minimálně 7 základních kriminalistických otázek, včetně dalších okolností vždy podle specifika věci. Samozřejmě za okolnosti, že mladistvý nevyužije svého práva k věci nevypovídat. Také mne napadá jako nereálný příklad v rámci řízení vykonávacího po předcházejícím uložení trestního opatření (jako pedagogického prostředku) výkon trestu odnětí svobody nepodmíněně.

Trest je, jak jsem naznačil jeden ze základních výchovných prostředků, kterým lze ovládat a vychovávat. Měl by blokovat nežádoucí chování jedince. Protipólem je odměna, která má za úkol posilovat chování žádoucí.

Pokud má mít trest účinek, musí následovat ihned po provinění. S tím je spojeno další hledisko při jeho ukládání a to jeho individuální charakter. *„To co je pro jednoho trestem, je pro druhého výsměchem nebo dokonce vysvobození, či jakási odměna.“*⁶²

Na předcházející mou úvahu navazuje systém mladistvým ukládaných opatření v rámci ZSM a to buď: *„výchovná opatření, ochranná opatření nebo trestní opatření. Výchovná opatření je možné mladistvému, proti němuž se řízení vede, uložit s jeho souhlasem již v průběhu tohoto řízení před rozhodnutím soudu pro mládež o vině mladistvého.“*⁶³

⁶¹ Srov. Kraus, B., Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008

⁶² Kejdová, M., Vaňková, Z. Sociologie a psychologie práva. Brno: Institut mezioborových studií Brno 2004, 66 s

⁶³ Ust. § 10, zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ASPI, ve znění novely z. č. 41/2009 Sb., 2010

Účelem těchto opatření vůči mladistvému je: „... *především vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páchání provinění.*“⁶⁴

Upuštění od uložení trestního opatření a podmíněné upuštění od uložení trestního opatření (§ 11, 12, 13, 14 ZSM), jsou zákonem dané způsoby, kterými může soud, samozřejmě po splnění určitých zde vyjmenovaných podmínek, skončit trestní řízení s mladistvým.

Podrobně zde rozepisovat systém opatření ukládaná mladistvým a citovat přesně zákon, se mi zdá neúčelné s ohledem na skutečnost, že čtenář, kterého tato tematika zajímá, si jistě sám dokáže tyto výchovné prostředky vyhledat v ZSM. Pro jeho lepší orientaci se omezím na sdělení, že o tomto pojednává díl 3, počínaje § 9 až díl 6 ZSM.

Pro doplnění bych také pouze okrajově zmínil výchovné působení jiných institucí a nástrojů, než orgánů činných v trestním řízení, ačkoli se jedná o trestní řízení, však ve smyslu vykonání trestu mladistvého. Jimi mimo jiné jsou institut zabezpečovací detence, ochranné léčení, zákonný zástupce, škola, školské zařízení pro ústavní nebo ochranou výchovu v němž mladistvý žije, různá zájmová sdružení občanů v rámci kterých mladistvý vykonává společensky prospěšnou činnost. Speciální část je pak věnována PMSI, zaměstnavateli a samozřejmě věznicí.

Z hlediska **přímého** výchovného působení, se pozastavím opětovně u již zmíněné metody **rozhovoru**, která se jeví asi nejvýznamnějším nástrojem výchovného ovlivnění mladistvého při všech stupních řízení proti němu. Tento způsob, kterým uskutečňujeme výchovný záměr pozitivně ovlivnit osobnost vychovávaného v požadovaném směru, je právě vhodnou klasickou metodou sociálně pedagogickou. V mém případě se bude jednat o rozhovor především výchovný (cíle), i když bude také stavět na diagnostice a částečně i poradenství. Rozhovor je, dalo by se říci vzájemná přímá interakce minimálně dvou lidí spočívající v přenosu informací, s cílem dosažení vzájemného pochopení a podpory, včetně poskytnutí vzájemné zpětné vazby účastníků rozhovoru. Stručně, jedná se o řízenou konverzaci při sociálním styku. Podstatnou okolností, kterou musí být vychovatel vybaven, je schopnost naslouchání. To aby se vychovávaný

⁶⁴ Ust. § 9, zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ASPI, ve znění novely z č. 41/2009 Sb., 2010

ubezpečil, že mu bylo porozuměno a že může očekávat dostatečnou zpětnou vazbu.⁶⁵

Vedení rozhovoru je natolik specifické, že musím připomenout jeho podstatné tři části.

1. Úvod rozhovoru slouží k navázání kontaktu mezi jeho aktéry. Měl by v našem případě vychovávaného zbavit strachu z autority a navodit atmosféru důvěry. Otázka získání základních informací by měla být spojena s diagnostikou ne však rozhodně unáhlenou.

2. Jádru rozhovoru se musí v tomto případě odvíjet od sledovaného záměru, (směřujeme k výchovnému cíli), způsobu nalezení společného řešení pro mladistvého. Během pohovoru pozorujeme však vychovávaného reakce.

3. Závěr musí vyústit ve výsledek rozhovoru spočívající v jeho konkretizaci a pojmenování, formou příslibu, shody, projevu plného pochopení účelu rozhovoru s výhledem na budoucnost a okolnosti vývoje dané situace mladistvého. Realizace, skončení, délka rozhovoru musí být naplánovaná tak, aby měl co největší efekt.

Plně souhlasím s tím, že i během vedeného trestního řízení, by se mělo dávat přednost v rozhovoru otevřeným otázkám. Jeho realizace a celkový přímý výchovný efekt na vychovávaného mladistvého je odvislý od schopnosti vedení sociální komunikace vychovatele a zachování jeho rozvahy, klidu, schopnosti neskákat do řeči, nepokládat otázky, z kterých se nabízí odpověď dotazovanému, nesnižovat se k ironii a nenechat se vyprovokovat.

Musíme si uvědomit, že se jedná o přímé výchovné působení, kdy ten kdo je vychováván pociťuje, že jej usměřujeme, máme snahu ho napravovat a snažíme se s ním manipulovat, což v období dospívání je rozhodně mládeží vnímáno obzvláště obezřetně, velmi citelně a negativně. Zákazů, příkazů, doporučení, vlivu a rad dospělých v souladu se společností uznávanými a jí vynucovanými normami, má takový mladistvý jedinec každý den při střetu s realitou každodenního života tolik, že je vůči nim cíleně odolný.⁶⁶

V tom je úskalí rozhovoru s mladistvým, který je veden jako výchovný. Ve spojitosti s osobností vychovatele se riziko úspěšnosti výchovného působení rozhovoru na mladistvého ještě zvyšuje.

⁶⁵ Srov. Kraus, B., Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008

⁶⁶ Srov. Kraus, B., Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008

Rozhovor, aby měl požadovaný efekt rozhodně nelze v rámci trestního řízení zaměřovat, slučovat, či kombinovat s podáním vysvětlení mladistvého, nebo jeho výsledkem jako podezřelého, obviněného a obžalovaného. Status nepodmíněně odsouzeného mladistvého je specifikum samo o sobě. Během těchto procesních úkonů je nutno zjistit fakta pro řízení tak, že ten kdo takový úkon provádí je logicky veden podvědomě tlakem zákona k zjištění těchto rozhodných okolností, které prokazují zejména vinu mladistvého a aspekt sociálně pedagogický je až na druhém místě.

Nastává tedy problém jak metodu rozhovoru nenásilně, účelně a efektivně provést, přitom dokladovat, že byla uskutečněna. Efekt pak takového provedeného rozhovoru na jedince je možno zkoumat v budoucnosti, nelze jej hodnotit v přítomnosti. Neustále opakující se kontrolní dotazy, či informační povinnost pro PMSI, všech orgánů činných v trestním řízení k OSPOD na chování mladistvého nic dle mého soudu neřeší. Dále by bylo možno uvažovat také o tom, v jaké fázi řízení bude mít rozhovor na mladistvého největší efekt a kdo by jej měl provést? Nezávislý odborník? Měl by jím být tedy sociální pedagog? Jistá forma rozhovoru, přesně pojmenovaná jako konzultace samozřejmě existuje a to v rámci zajištění výkonu probačního dohledu. Což je ale činnost a náplň PMSI. Rozhovor je veden také v případě, když je nutno vyšetřit duševní stav mladistvého s ohledem na zkoumání jeho přičetnosti. Ten je ovšem diagnostický, ale i anamnestický, neboť soudní znalec musí odpovědět na otázky orgánu činného v trestním řízení, související s okolnostmi spáchání jeho provinění. Míra jeho výchovného působení na mladistvého během tohoto rozhovoru je minimálně diskutabilní.

Uvažuji stále v rovině přípravného řízení, nebo řízení před soudem, kdy má tato metoda největší předpoklad na úspěch. V případě konání takového rozhovoru, mohl být tento považován za oficiální úkon v rámci trestního řízení a s tím související výkon oprávnění zákonného zástupce ve smyslu ust. § 43 ZSM? Je k provedení tohoto rozhovoru dostatečně odborně vybaven policista, státní zástupce, soudce, či orgán sociálně-právní ochrany dětí? Měl by mít nějakou stanovenou osnovu směřující k dosažení výchovného cíle?

Rozhovor musí být umě veden v odpovídající sociální komunikaci - **pedagogické komunikaci**.⁶⁷ Tedy způsob užití mluveného slova, **verbální komunikace**⁶⁸

⁶⁷ Pedagogická komunikace je procesem, na němž především záleží zda bude mít výchovné působení efektivní, či nikoli.

⁶⁸ Jedná se mluvenou a psanou řeč, která tvoří základ verbální komunikace. Je nejfrekventovanějším komunikačním systémem v sociální komunikaci (Sýkora, 2003).

a **nonverbální komunikace**⁶⁹ při této metodě jsou okolnosti mající též podstatný vliv na celkový výsledek rozhovoru. Otázka volby prostředí, v kterém se rozhovor odehraje je specifická a již jsem ji zmínil v části 3.1.

Vlastnosti vychovatele, který takto výchovně působí jako např. (empatie, trpělivost, kreativita, vlídnost a aktivita, by mohli být další oblastí hodné pozornosti. Stejně tak, osobní setkání poškozeného s mladistvým, jenž se vůči němu dopustil provinění a způsob dohody o náhradě škody v rámci probace, ale nejenom jí, je možno považovat taktéž za výchovné působení. Ostatně ZSM na to pamatuje v ust. § 45 odst. 1,2 :., *Zájmy a práva poškozeného* “v tomto znění:

„Orgány činné podle tohoto zákona jsou povinny přihlížet k oprávněným zájmům poškozeného, poučit ho o jeho právech a poskytnout mu plnou možnost jejich uplatnění; státní zástupce a v řízení před soudem předseda senátu posoudí vhodnost a účelnost některého ze zvláštních způsobů řízení vedoucích mimo jiné k náhradě škody nebo jinému odčinění škodlivých následků činu.

Poškozený, jehož adresa pobytu, sídla nebo místa podnikání je známa, musí být příslušným orgánem činným podle tohoto zákona vyrozuměn, jestliže mladistvý prohlásí, že je připraven škodu vzniklou činem nahradit, jinak odčinit nebo přispět k narovnání škodlivých následků činu. Totéž platí v případě, že mladistvý na sebe vezme povinnost, která se bezprostředně dotýká zájmů poškozeného.“

Vyjímečnost procesu peniternciálního byla již zmíněna. Uvažujeme-li tedy širěji je zde souvislost s těmito tématy jasně viditelná. Není možno je však všechny vzhledem rozsahu práce pojmout.

3.3 Aspekt psychologický

Psychologie, je dalším aspektem ovlivňující všechny fáze trestního řízení. A ne jen u mladistvých. Pro tuto práci však vybírám pouze dva základní pojmy propojující mé téma se sociální pedagogikou. Bez uvedení a přiblížení souvislostí těchto dvou pojmů, by totiž byl celkový pohled na mou práci neúplný. Úvahy směřují k pojmu **osobnost** a techniky užívané při **poznání osobnosti**.

Lze uvažovat ještě o tom, že pod pojmem osobnost můžeme mít na mysli v daném případě **vychovatele** nebo **vychovávaného**. Já se zaměřím na našeho specificky vychovávaného mladistvého, neboť na něj je soustředována pozornost a vliv sociálně

⁶⁹ Jedná se o komunikaci „těla“ tzv. beze slov, gestika, mimika, pohledy a držení těla (Sýkora, 2003).

pedagogický. Připomínám opět účel a hlavní zásady ZSM, kde se hovoří o schopnostech i odpovídající rozumové a mravní vyspělosti jedince, proti kterému se řízení vede viz oddíl 2. 4 ZSM ohled na psychologický aspekt řízení pak konkretizuje v ust. § 41 jako dvě podmínky:

„Při provádění úkonů řízení ve věcech mladistvých se musí jednat s osobami na úkonu zúčastněnými tak, jak to vyžaduje význam a výchovný účel řízení; vždy je nutno šetřit jejich osobnosti. Při jednání s mladistvými se musí s přihlédnutím k jejich věku a duševní vyspělosti postupovat tak, aby nedošlo k narušení jejich psychické a sociální rovnováhy a jejich další vývoj byl co nejméně ohrožen.“

„Úkony přípravného řízení, kterých se účastní mladistvý, provede zpravidla policejní orgán určený k úkonům v trestních věcech mladistvých osob (specialista), státní zástupce specializovaný na věci mládeže nebo soudce soudu pro mládež, ledaže nelze zajistit provedení úkonu takovým orgánem činným podle tohoto zákona a provedení úkonu nelze odložit. To platí i o provádění dožádání.“

S odkazem na výše uvedené můžeme vycházet z definice: *„Osobnost je organizovaný a integrovaný systém (celek) duševního života člověka, v němž je integrována biologická, sociální a psychologická stránka jeho existence v dynamickou strukturu individuálních vlastností, která je vlastní pouze jednomu člověku a kterou se odlišuje od ostatních lidí.“*⁷⁰

*„Osobností se člověk nerodí, nýbrž se jí stává v průběhu svého života, v průběhu zvaném socializace. Osobnost je výsledkem interakce, vnitřních a vnějších podmínek, přičemž rozhodující úlohu při jejím utváření mají podmínky vnější, zvláště učení a výchova. Od období dospívání nabývá na významu sebevýchova a sebevzdělávání člověka, které jsou však také stimulovány podmínkami vnějšími. Na vývoji osobnosti se podílí také její organizovaná a organizující zkušenost, kterou však člověk získá v interakci s vnějším prostředím.“*⁷¹

Protože tímto bylo dokladováno, že každý z nás je individualitou dovozují, že i s tímto aspektem jsou nepochybně spojeny okolnosti odrážející se v protiprávním jednání jedince, a proto je nutné mít jej na zřeteli. Zmínka o vlivu prostředí a výchovy v definici osobnosti uzavírá pomyslný kruh všech těchto faktorů během procesu zvaném - **socializace.**

⁷⁰ Vízdal, F. Techniky poznávání osobnosti. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2005, s 4

⁷¹ Vízdal, F. Techniky poznávání osobnosti. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2005, s 5

Osobnost jako specifikum socializace vymezuje obdobně Vágnerová takto: „.....lze definovat jako relativně stabilní systém, komplex vzájemně propojených somatických a psychických funkcí, které determinuje prožívání, uvažování a chování jedince, a z toho vyplývající jeho vztah s prostředím.“⁷²

Socializace začíná pro člověka narozením a končí teprve jeho smrtí. Vůči podnětům okolí, v němž člověk žije, není lhostejný, ale naopak přebírá tyto impulsy od něj a zasahuje do něj v souladu se svými potřebami a cíli. Tímto se přizpůsobuje každodenní realitě. Člověk může v dospívání sebevýchovou a sebevzděláváním měnit i sám sebe. Tato aktivita, patří spolu s podmínkami vnitřními i vnějšími, k vlivům utvářející osobnost. Patří k nim však ještě organizovaná zkušenost. V souhrnu se pak tyto činitele podílejí na determinaci a vývoji osobnosti člověka, která je jednotou psychického i fyzického. Psychika každé osobnosti závisí na činnosti a vlastnostech nervového systému a mozku člověka. V případě jeho poškození (komplikovaný porod, úraz, zánět atd.) se toto vždy projeví v duševním životě jedince.

Osobnost je též jednotou **psychického, sociálního a všech dílčích psychických funkcí**. Sociální prostředí ovlivňuje a formuje člověka natolik, že se tyto dvě okolnosti propojují v jednu a sociální vliv, se tak stává součástí osobnosti. Jednota dílčích psychických funkcí osobnosti je neuzavřeným systémem složek, jenž spolu souvisí, propojují se a uplatňují v prožívání a chování člověka.

Celek osobnosti, který reguluje její chování a prožívání, se skládá z jednotlivých částí a to dispozice biologické, temperamentu, emocí, zaměřenosti, adaptačního mechanismu, schopností, stylu kognitivnímu, charakteru, volných vlastností a Jáství.

V případě, že je tato jednota a soulad osobnosti narušen, projevy člověka mají různý charakter -rozporuplné jednání, člověk něco jiného říká a pod vlivem emocí se jinak chová. Může jednat nepředvídatelně, nestále v čase, případně dezintegrovane, vyvrcholením se pak stává rozpad osobnosti.⁷³

Vymezení pojmu osobnost jsem provedl s ohledem na skutečnost, že jedinou technikou, která připadá v úvahu v trestním řízení proti mladistvému jak se pokusit poznat osobnost jedince, mimo samozřejmě jeho specifického zkoumání soudními znalci, který spáchal provinění, je technika **rozhovoru**.

⁷² Vágnerová, M. Základy Psychologie. Praha: Univerzita Karlova v Praze, 2005, s 215

⁷³ Srov. Vízdal, F. Techniky poznávání osobností. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2005

Až na pozorování, další metody jako dotazník, sociometrická metoda a analýza produktů činnosti zde nemohou, vyjma právě zkoumání soudních znalců, nalézt uplatnění a jeví se mi jako nereálné. Záměrná kombinace metody pozorování a rozhovoru s ohledem na celkový výsledný efekt a svou vysokou náročnost, koordinovanost a zaznamenání toho, kdo by je takto souběžně prováděl, se mi zdá též neuskutečnitelná.

Rozhovor je metodou, která je nejužívanější při získávání informací od poznávané osoby. Osoby se ptáme na informace, které nám umožní poznat její osobnost, což je naším cílem v rámci zhodnocení všech okolností spáchaného protiprávního jednání.

Zejména jde o zjištění vnitřních prožitků a podmínek činnosti osoby (názory, postoje, hodnotová orientace, zkušenosti, vědomosti, ideály, přesvědčení). Sdělení dotazovaného je však sdělením subjektivním. Může i nemusí být zkresleno, podle úmyslu dotazovaného, což je nevýhodou této metody. Výhodou je během poznání osobnosti člověka okolnost, že na základě takto získaných okolností známe jeho názory, postoje a stanoviska, kterými on nahlíží na svět i na sám sebe, což je podstatnou okolností vytvoření si obrazu o něm. Osobně bych očekával, že mladistvý bude při takovém konaném rozhovoru úmyslně zkreslovat, neboť o to o co mu jde je opatření, které mu má být uloženo jako trest. Vyloučit zkreslení neúmyslné však také nelze.⁷⁴

Jaký typ rozhovoru, ale zvolit? Přikláněl bych se k nestandardizovanému, nestrukturalizovanému, volnému, zdá se mi být pro náš účel vhodnější, bezprostřednější, zároveň je ale rozhovorem úmyslným a cíleným. Měla by to být tedy jakási kombinace jednotlivých druhů těchto rozhovorů? Mějme na paměti ale, že odpovědi osoby nám neslouží pro srovnání, ale pro poznání osobnosti konkrétního jednoho individua. Ne tedy pro jiné účely.

Náročnost, vedení a jeho výsledný efekt je okolností k zamyšlení sama o sobě. V případě špatné realizace rozhovoru, nejen že nesplní svůj cíl, který musí vždy mít, jde nám o poznání osobnosti mladistvého (v tomto oddíle), takže se pravděpodobně dopustíme chybného úsudku o jeho osobnosti, ale hrozí i následná chyba v celkovém posouzení jednání mladistvého. Klasifikace chyb při posuzování osobnosti jiných, je dostatečným důvodem, který klade nemalé nároky na tazatele. Přidá-li se k tomu ještě vliv sympatií, antipatií, nepřizpůsobení otázek věku dotazovaného s přihlédnutím k jeho

⁷⁴ Srov. Vízdal, F. *Techniky poznávání osobnosti*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2005

myšlení, nebude-li rozhovor dostatečně připraven a bude-li realizován ve spěchu, je největší předpoklad, že nabude charakter destruktivního vlivu na osobnost mladistvého.

Rozhovor je tedy metodou, která se prolíná všemi mnou zmiňovanými aspekty a má tak průřezový charakter v rámci jeho možného využití v trestním řízení proti mladistvému. V sociálním aspektu má zejména úlohu zjišťovací, v pedagogickém diagnosticko-výchovnou a v psychologickém aspektu poznávací. Souhrnně má tedy účel **diagnostický, anamnestický a výchovný**.

Vývojová psychologie s ohledem na složitost období, v kterém se mladistvý, ale i osoba mladší 15 let nachází v době páchaní protiprávního jednání, pedagogická psychologie s psychologíí sociální, forenzní psychologie a psychopatologie, psychiatrie, pedagogicko-psychologická diagnostika, souvislosti užitečné v rámci mého tématu a oboru sociální pedagogiky obsahují, nemohu se jimi však odpovídajícím způsobem zabývat. Bylo by to buď kusé a tím i nedostatečné nebo naopak příliš obsáhlé a nežádoucí.

3.4 Otázka prevence

Prevence z hlediska sociální pedagogiky je závislá na jejích cílech. To je můj náhled, neboť jedním z cílů sociální pedagogiky je i **životní pomoc**.⁷⁵ Metody a formy jejího dosažení jsou pouhými nástroji, jak ji naplnit. Tato dvě slova specifikují úlohu sociální pedagogiky v soudobé ne jen naší společnosti. Zároveň však dokazují, že pojem je to velice široký. Od toho se odvíjí problém předcházení nežádoucího stavu, do kterého se jedinec dostane svou vlastní, ale mnohdy i cizí vinou. Tehdy nevyhnutně potřebuje ve svém životě pomoc sociálního pedagoga, který jej navede svým působením k cíli jménem **socializace**, za užití vhodné metody. Tím mu poskytne službu definovanou jako **životní pomoc**.

Požadavek na tuto formu pomoci ve společnosti je zřejmý. Jednu z žádostí lidí o tuto pomoc, která jí předchází, jsem si pojmenoval jako **sociální vydírání**. Spočívá v tom, že jedinci, kteří se dostali do tíživé životní situace, žádají zpravidla prostřednictvím médií o pomoc širokou veřejnost. Jedná se zpravidla samozřejmě o pomoc finanční. Nyní nemám na mysli pomoc charitativní ve smyslu celonárodní sbírky na zakoupení lékařského vybavení, či možnost postoupení lékařského zákroku dítěte v cizině v rámci

⁷⁵ Srov. Bakošová, Z. Sociálna pedagogika ako životná pomoc.Public promotion, 2008

jeho šance na uzdravení, ani příspěvky pro různé nadace a konta celosvětových živelných pohrom, to by mne ani nenapadlo. Cílem mé kritiky je jednání např. dědečka, starajícího se o svou vnučku, kterou rodiče opustili, v domě bez elektřiny, vody zjevně bez prostředků s výhledem brzkého nástupu do výkonu trestu. Matky, která odloží své dítě v baby-boxu a po několika dnech se pro něj vrátí, s odůvodněním své finanční situace, kterou líčí prostřednictvím televizní obrazovky celému národu a vynálezci této bohulibé myšlenky, bez sebemenšího předstírání jejího jednání v poporodní psychické krizi. Výzva na sbírku pro zadlužený pár s hrozbou vlastního jejich prodeje prostřednictvím internetu komukoli a na cokoli, či odvrácení exekučního řízení to jasně dokládají. Mají tendenci tyto lidé řešit své problémy prostřednictvím soucitu ostatních a tak nás vydírají? Potřebují pomoc sociálního pedagoga? Jak jim tedy účinně a nemateriálně pomoci v rámci jejich socializace? Lze jim ještě vůbec pomoci?

Přidám-li k tomu masové vraždy na středních školách v zahraničí, učitelku praktikující sex se svým žákem za všeobecného veselí dalšího spolužáka, zásah výkonné moci státu spočívající v odebrání holčičky lidem žijícím na okraji společnosti za účelem její sociální resocializace a úvahu o vznesení požadavku na trest smrti pro osmiletého vraha vlastní rodiny, nezdá se mi mé zamyšlení v tomto směru přehnané.

Sociální pedagogika nepůsobí jen při řešení vzniklých krizových životních situací jedince, ale i její přístup sociálně výchovný, jenž předchází vzniku těchto krizových situací je jedním jejím směrem. V mém případě se krizovou situací myslí spáchané provinění.

Výchova jedince k soudržnosti, vzájemné pomoci, spolupráci, toleranci a zvyšování odolnosti vůči krizovým situacím i upevňování hodnotové zájmové orientace mladistvého napomůže k tomu, aby se v budoucnu již provinění nedopouštěl. Toto působení je výchovou k zdravému životnímu stylu, od kterého se odvíjí **kvalita života** jedince ve společnosti.

Minimalizovat ohrožení jedince sociálně-patologickými jevy a poskytnout mu tak ochranu, je smyslem **individuální sociální prevence**.⁷⁶ V rámci **prevence primární** působíme tam a tak, kde sociálně deviantní chování ještě nenastalo. Sekundární prevence je můj příklad působení na osobu mladistvého, neboť již nastalo jeho deviantní chování. Stejně jako **prevence terciální**, snaha o zabránění recidivě. Těžiště

⁷⁶ Srov. Kraus, B., Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008

sociální pedagogiky je v prevenci nespecifické, neboť je oborem transdisciplinárním i ve smyslu jejího působení děti, mládež, dospělí i staří lidé souhrnně řečeno celá populace.

Sociální prevence i terapie je tak širokým polem pro uplatnění práce sociálního pedagoga. Působení v nízkoprahových zařízeních, školních klubech, centrech volného času, domovech mládeže, či využití pedagogiky volného času a zážitkové pedagogiky i výchova k zdravému **životnímu stylu**, jsou nelepšími předpoklady, jak předejít deviantnímu jednání jedince a to v rámci nespecifické prevence. Výsledkem pak bude osobnost připravená čelit a odolávat nástrahám současného života (Kraus, 2008).

3.5 Kazuistika

Při úvaze nad vhodnou kazuistikou k tématu, podporující mé předcházející myšlenky formulované v textu, jsem nakonec zvolil tu, která je specifická pro své okolnosti týkající se právě vlivu prostředí na dítě, opakovaně se dopouštějící trestné činnosti.

Tento konkrétní případ by se dal pojmenovat jako: „ *Antisociální chování 16 letého chlapce, negativní vlivy rodinné výchovy na něj působící a jejich důsledky.*“ Mladistvého znám osobně od jeho 13 let věku, právě pro jeho páchanou trestnou činnost. Tehdy nebyl trestně odpovědný, dopouštěl se podle ZSM činů jinak trestných. Jeho rodiče souhlasili s tím, že užijí v práci jako příkladu jejich rodinnou situaci. Souhlas se vztahoval i na rozhovor s ním, včetně nahlédnutí do jeho pedagogicko-psychologické dokumentace.

Antisociální chování⁷⁷, projevující se prokázanou majetkovou trestnou činností chlapce, nyní již s agradujícími následky, vyústilo z jeho chování asociálního. Toto představovalo tabakismus, pití alkoholu již ve 12 letech, experimenty s návykovými látkami (na ZŠ číchal toulou, kouřil marihuanu), záškoláctví, útěky a toulky (často býval i několik dní mimo domov), nerespektování rodičovské a pedagogické autority, lhaní, neplnění školních povinností, nesoustředěnost, vulgarita, hrubost k ostatním spolužákům a absence hygienických návyků. Zameškané hodiny mu rodiče často omlouvali zpětně.

⁷⁷ Antisociální chování, představuje chování jedince či skupin namířené proti dané společnosti, jejím normám a zvyklostem. Jde o chování záměrné, jehož protispoločenský charakter si aktéři uvědomují, prožívají pocit své důležitosti, pohrdají konvencemi. Zahrnuje širokou škálu činů od přestupků po trestné činy (Zapletal, 2003).

Rodiče byli také prověřováni PČR pro podezření z trestného činu ohrožování výchovy mládeže podle ust. § 217 odst. 1, písm. b) tr. zákona, účinného do 31. 12. 2009. Pro svou malou schopnost porozumět smyslu trestního řízení, nejsou schopni chápat jeho význam. Toto řízení bylo dle mého názoru bez významu, pomínou-li trest, který jim uložil soud. Okresním soudem byla chlapci nařízena podle z. č. 94/1963 Sb., o rodině ústavní výchova. Útěky z ústavu, skrývání se doma za podpory rodičů, páčání trestné činnosti na útěku i doma mezi rodinnými příslušníky, dokládá jeho původně asociální chování. To se stupňuje a přerůstá v chování antisociální s agraujícími následky. Nyní je podezřelý z provinění krádeže na osobě podle § 205 odst. 1, písm. d) tr. zákoníku. Další podstatnou okolností je to, že rodiče neučinili a nečiní nic pro nápravu nevyhovujícího stavu. Výchova, tolerance, či omluvy ze strany rodičů tomu jasně nasvědčují. Počátek sledování chlapce orgány sociálně právní ochrany dětí při MÚ, se datuje do roku 2006. Mladistvý má diagnostikované poruchy emocí a chování. Spadá tedy do **etopedie** speciálně pedagogické disciplíny. Závěr PPP zní, je průměrně inteligentní, při podněcování k práci ve vyučování a v případě, že jej výklad zajímá, dokáže podávat i nadprůměrné výkony. Nevýhodou je však jeho malá koncentrace a schopnost soustředit se.

Rodina bydlí v domku 2+1 na vesnici do 700 obyvatel. Mladistvý má ještě další dva mladší sourozence 10 a 9 let. Matka stáří 34 let, ukončené pouze základní vzdělání (jejím handicapem je to, že je hluchoněmá). Bez zaměstnání. Otec, stáří 54 let, stejně jako matka vzdělání pouze základní, oba mají problémy i s psaným projevem. Trpí stejným handicapem jako matka mladistvého, je hluchoněmý. Také on bez pracovního poměru. Pobírají pouze invalidní důchod. Obtížně komunikují s okolím i se státními institucemi, děti jim však rozumí.

Ostatní sourozenci nemají do současné doby diagnostikovanou žádnou poruchu, tělesnou vadu či jiný handicap. Rodina žije celkově ve špatných socio-kulturních podmínkách. Chlapec dle svých rodičů nerespektuje ani jednoho z nich. V době, kdy ještě žila jeho babička, převzala prakticky rodinnou výchovu. Tehdy bylo vše relativně v normálu. Rozhodně na něj měla přínosnější vliv než rodiče, kteří se zbavovali své výchovné odpovědnosti tím, že ji přesunuli na prarodiče.

Mladistvý není v současné době, vyjma orgánů státní správy, prakticky nikým omezován, formován a vychováván tak, aby u něj probíhal proces socializace správným směrem. Rodiče nespolupracují s žádnými institucemi a to ani se soudy, Probační

a mediační službou, policií, pedagogy ve škole ani s orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Nemají zájem na řádné výchově syna. Pouze jej neustále omlouvají, což mladistvý cítí jako jejich podporu.

Negativní vlivy v rodinné výchově, která je dle mého názoru typickou rodinou **afunkční**, protože není schopna zajistit plnění základních svých funkcí (viz sociální aspekt 3.1), jsou jednoznačně zdrojem jeho výchovného problému. Tento vnější vliv prostředí na chování a jednání chlapce, je jeho **hlavní příčinou**. I **citová deprivace**, zjevně postrádá projevy lásky od rodičů, proto se snaží zviditelnit i za cenu jednání neslučujícího se s normami chování lidí ve společnosti, má svůj podstatný význam. Jeho osobnost, bych popsal jako flegmatickou až apatickou. Zejména v okolnosti jej řádným způsobem vychovávat. Závažnou příčinou jsou i další osobnostní projevy, je málo zaujatý, vyhovuje pasivně, laxně, má nízkou sebekázeň, však bez poruch pozornosti. Proti dobrému výkonu a pochvale pozitivní reakce. Verbalizace však chudá, intelekt na hranici širší normy a pásma inferiority. Je proto zařazen do ZŠ praktické na doporučení PPP, kdy stupeň poskytovaného mu vzdělání odpovídá jeho možnostem.

Důsledkem tohoto všeho v souhrnu, je jeho antisociální chování mající povahu opakující se trestné činnosti majetkového charakteru, již bohužel s agradujícími následky (předmětem jeho útoku se nyní stávají lidé, ne věci).

Soud pro mládež rozhodl a uložil mu podle § 93 ZSM také dohled probačního úředníka, za jeho prokázané činy jinak trestné a to v době kdy byl trestně neodpovědný. Toto opatření jej mělo navést k řádnému životu, když výchova jeho rodičů selhala a pro zajištění ochrany společnosti nebylo možno postupovat jinak.

Ani toto opatření nebylo řešením a rozhodně nepřispělo k jeho řádné výchově, kterou už v minulosti převzal stát. Z ústavní výchovy opakovaně utíká. Někdy ještě v den nebo hodinu poté, kdy je do ústavu dodán proti své vůli. Potuluje se po městech, ukrývá se u příbuzných, vrací se ke svým rodičům, kteří jej doma kryjí a dále tím prohlubují působení svých negativních vlivů na jeho výchovu.

Tímto se dostávám k závěru, kdy již mohu vyslovit názor v tom smyslu, že pro tohoto jedince optimální řešení v současné době neexistuje. Možná po dovršení věku trestní odpovědnosti a jeho první trest odnětí svobody by mohl mít první výchovné účinky, i když si osobně myslím, že je spíše mít opět nebude.

3.6 Rozhovor

Rozhovor, jenž jsem uskutečnil s mladistvým po tom, co spáchal provinění, ve fázi přípravného řízení, jsem použil i jako sociálně-pedagogickou metodu (podrobně viz aspekt pedagogický 3.2) přímého výchovného působení na něj. Nerozmlouval jsem s ním jako orgán činný v trestním řízení, ale pokusil jsem se vžít do role budoucího sociálního pedagoga. Rozhovor byl uskutečněn se souhlasem zákonných zástupců, však bez jejich přítomnosti. Místem pro jeho realizaci jsem zvolil prostředí Střediska volného času. Otázky jsem volil otevřené, částečně připravené již před setkáním. Měl tedy období volného rozhovoru. Protože znám osobně nyní již mladistvého od jeho 13 let, během rozhovoru jsem mu tykal a to z důvodu potlačení jeho zábran a také proto, aby se otevřeně vyjádřil ke všemu, co vnitřně cítí. Pomohlo to k uvolnění napětí mezi námi. Samozřejmě ví, že jsem policista. Nejsem si však zcela jist zda mladistvému, kterého bych osobně neznal, vykat či tykat a zda by rozhovor při užití vykání nebyl rozhovorem příliš formálním. Osobně si myslím, že tykání je bezprostřednější a je blíže pedagogické interakci. Rozhovor jsem nahrál na diktafon a do písemné podoby pak přepsal. Hlasovou nahrávku jsem po přepsání smazal na výslovné přání mladistvého. Neuvádím také jeho pravé jméno. Pro potřebu oslovení jsem jej pojmenoval Martin. Rozhovorem jsem se pokusil o dosažení dvou cílů.

1. Zjistit zda na něj bylo ze strany subjektů působících v rámci trestního řízení výchovně působeno a jak?
2. Sám na něj výchovně působit.

Dobrý den Martine. Opětovně se zase setkáváme na základě ne příliš radostných okolností, že? Sedíme na židličkách proti sobě ve školní lavici v prostorné místnosti.

Dobrý den. Ano, máte pravdu.

Nebude ti vadit, že ti budu tykat.

Ne..... vrtí hlavou.

Dnes to bude trochu jiný rozhovor než jindy. I když jak si tak matně vzpomínám, vždy jsme se dokázali bavit i o jiných věcech než o okolnostech tvého protiprávního jednání.

No mně je to jasné, matka něco říkala, že to nebude normální výsledek. Jo máte pravdu s Váma to je vždycky jiný, než jinde na policajtech.

Dnes s tebou nebudu mluvit v pozici policisty, který něco vyšetřuje, ale spíše mne budou zajímat jiné okolnosti, které však souvisí s tvým jednáním. Nejprve mi, ale řekni.

Jak se ti líbí prostory, v kterých se koná náš rozhovor?

Líbí se mi, je to tu takový útulný a teplo. Skvělý jsou ty malůvky na zdi. Taky počítače, paráda. Ten nemáme ani doma.

Ty jsi tady nikdy nebyl?

Ne nikdy.

Vždyť je to sotva kilometr od tvého domu. Vážně jsi tady nikdy nebyl?

Ne opravdu ne. Nikdo mi neřekl, že něco takového tady je.

To je klub Střediska volného času. Chodí sem děti za zábavou, do kroužků a hlavně proto, aby nevymýšleli jak trávit čas na ulici jiným nekalým způsobem. Je to otázka, ale jejich dobrovolnosti, všechno je zde postaveno na dobrovolnosti, zaujetí a zájmů dětí. Je otevřen denně, před vchodem je nástěnka s rozpisem akcí. Musel jsi okolo chodit. Je tedy pravda, že je otevřen zhruba dva roky.

Dva roky už lítám mezi diagnostákem, policajtama příbuznými a ulicí. To museli otevřít, když mě zavřeli do diagnostáku. Škoda.

Říkáš škoda, jak to myslíš?

No třeba jsem tady dneska nemusel sedět a zase se s Váma bavit, jako vo mejch problémech.

Naznačuješ mi, že kdybys chodil do tohoto klubu tak by ses choval jinak, než se chováš?

Třeba

Moc se mi to nechce věřit. To, že se polepšíš, jsi mi sděloval a sliboval naposledy těsně před tvými 15 narozeninami, když jsme řešili to odcizené vozidlo. Vzpomínáš si?

Jo vzpomínám.

Před tím jsi obdobná prohlášení činil také. Kolikrát jsme se vlastně potkali 4x?

Né jenom 3 x než mi bylo 15. Ted' je to po 4, ale ted' to nevyšetřujete Vy.

Určitě? No dobře, je vidět, že si to pamatuješ.

S Váma to bylo vždycky v pohodě.

Máš pocit, že jsem na tebe byl mírný, když jsem nezvyšovat třeba hlas, i když jsem zjistil, že mi lžeš.

Né to nééé. Ale vždycky jsem si s Váma nakonec dobře pokecal. Taky jsem se Vám vždycky přiznal.

No vidíš a já si myslel, že jsi to dělal proto, že už jsi to chtěl mít za sebou a abych ti dal už pokoj. Ty vlastně lžeš pořád.

Jak to? Ukřivdění se na mě dívá

Lžeš nám, lžeš ve škole, lžeš rodičům, lžeš v ústavu, lžeš doktorovi. Ty už vůbec nemůžeš rozlišovat mezi tím, co je pravda a co je lež. Co ti vyjde z pusy je lež.

To není pravda. Jak můžu lhát třeba doktorovi, když mě něco bolí.

No právě. Podle toho co vím, tak jsi vlastně nemocný skoro pořád. Ještě jsi ani neskončil učiliště a už jsi zralý na invalidní důchod.

A jak víte, že mu lžu.

Protože tě znám. Jsi vypočítavý. Nechce se ti být v ústavu, a proto jdeš k doktorovi, který rozhodne o tom, že jsi nemocný a ty pak můžeš být pěkně doma a nemusíš zpět do ústavu. Potom tě člověk vidí, jak kouříš s bráchou na poli za domem. Rodiče tě v tom znovu podporují, protože první co mi ukazují, když u Vás zvoním a ptám se po tobě, tak je doklad o tom, že jsi nemocný a že nejsi teda na útěku. To by mě zajímalo, kdo ti to poradil?

Mlčí, má sklopené oči. Myslím, že si říká, že jsem minimálně blbec.

Tak proč mlčíš, podívej se na mě a vyvrať mi to.

Zvedá oči a provokativně se mi do nich dívá. Teď jsem určitě debil.

Pamatuji si, že jsi prohlašoval, že v ústavu nebudeš ani chvíli.

Žádná reakce. Sedí mlčky, nedívá se na mě.

Provokativně otáčí hlavu. Dívá se z okna.

To si myslíte Vy. Odpovídá aniž by se na mě podíval.

Ve škole nemůžeš být pro své absence určitě ani klasifikován.

No vyhrožujou mi tím. Mně je to, ale jedno.

Ty trpíš poruchami emocí a chování, že?

Jo, něco takového mám napsaný v papírech, však jste je viděl. Vám je matka ukazovala, už tenkrát poprvé.

Jezdíš někde k psychologovi, jsi někde léčen nebo navštěvuješ nějaké terapie?

Byl jsem asi 2x v poradně.

Myslíš v pedagogicko-psychologické poradně ne?

Jo, to bylo ještě na normální základce, než mě šoupli do zvláštní. Pak jsem byl na nějakým vyšetření poslanej od soudu. Chtěli mě poslat na dva měsíce do nějakýho centra, ale bylo to placený, naši na to neměli peníze. Doktor se mě ptal jestli s tím souhlasím řek sem mu že jo, ale spíš mi to bylo jedno. Naši nemaj peníze, prej za ten můj pobyt chtěli několik tisíc.

Asi se jednalo o Středisko výchovné péče, pobyty v něm jsou placené to je pravda.

No něco takovýho. Nakonec jsem ale nikde nebyl.

Jenže ústavní výchova ti byla stejně nařízená.

Jo to prej bylo díky sociálce, říkali naši.

Nemáš pocit, že díky sociálce to být asi nemohlo, ale bylo to proto, že jsi opakovaně hlavně páchal trestnou činnost. Takže si za to asi můžeš sám, ne?

Jo jasně zase máte pravdu. Reaguje podrážděně.

Opět otáčí hlavu a ignoruje mne pohledem. Znovu jsem ho naštvál. Bylo to však otázkou míněnou tak, aby hledal chyby u sebe. Evidentně nechápe smysl však takových otázek.

Měl jsi také nařízen dohled probačního úředníka, ne?

No, to bylo po tý trafice s těma cigárama, co jsme vykradli s Jardou.

Pamatuješ si něco z rozhovoru s ním, co ti říkal, o čem jste se bavili?

Už nevím byl jsem tam jednou. Je to moc daleko, rodiče nemají auto a kdo by tam se mnou furt jezdil. Stojí to peníze.

Takže jsi tam byl jen jednou?

Jo

A zkusíš si vybavit, o čem jste se bavili?

Byla to ženská. Taková starší. Nejdřív se mě vyptávala co doma, rodiče škola a moje koníčky, kamarádi a jaký mám problémy. Moc jsem se s ní nechtěl bavit, lezla mi na nervy. Vona to asi poznala, protože mě za chvíli pustila a říkala, že si to povíme příště.

Pak jsem tam už nebyl.

Jaký jsi z ní měl pocit?

Furt říkala takový ty věci, že se nad sebou musím zamyslet, co ze mě bude a tak. Pak mě ještě někdo navštívil v ústavě až, ale to byl chlap.

Pochopil jsi vůbec smysl a účel dohled probačního úředníka, bylo ti to během první návštěvy vysvětleno.

Tak asi mě měl hlídat a kontrolovat.

Ale proč to měl dělat?

Protože jsem kradl.

No to je jeden z trestů samozřejmě pro osoby mladší 15 let. Ale mne zajímá, jestli víš, proč se takový trest dává?

Abych nemusel do vězení asi ne.

Vždyť moc dobře víš, že do vězení jsi nemohl jít, když ti v tu dobu nebylo ještě 15.

A jo.

Probační úředník vlastně částečně přebírá úlohu tvého vychovatele. V tom je jeho úloha.

Takže by na tebe měl výchovně působit, když to nemohou dělat rodiče. Má nad tebou dohled.

Rodiče mě náhodou taky vychovávají.

To je sice pravda, ale o způsobu jejich výchovy s tebou nemohu hovořit, protože bys tomu stejně nerozuměl.

To není pravda, já tomu rozumím a rodiče mám rád.

To je sice možné, ale když znám tvé rodinné zázemí a že nejsi jedináček a že tě rodiče prakticky v ničem neomezují, naopak se tě ve všem zastávají, není tvoje výchova prakticky z jejich strany žádná. To se ti právě líbí, a proto na to máš takový pohled.

Kdyby tě naopak vychovávali správně, tak bychom se tady dnes nebavili a já bych proti sobě měl někoho jiného.

Nevím

Vidíš, z tvé reakce je zřejmé, že tomu nemůžeš rozumět a nechápeš všechny souvislosti.

Myslíš si, že rodičovská výchova je jen o tom, že ti rodiče prakticky vše dovolí, neomezují tě, a že když se tě zastanou, když něco provedeš, ještě před tebou. Ty pak máš pocit, že na tebe nikdo nemůže a že jsi vyhrál.

Tak od čeho sou rodiče teda jinak, když se mě neměli zastávat?

Už jsem ti říkal, že to nyní nemůžeš pochopit, možná až budeš sám rodič tak to zjistíš.

Vraťme se, ale ještě k tomu zda a kdo na tebe měl podle tebe největší vliv.

Když ti řeknu, že na řízení se účastní policie, státní zástupce, soudce, pracovníci sociálního odboru, dokážeš si vzpomenout na nějaký rozhovor s nimi?

Nejvíc to je vždycky na policajtech.

Co konkrétně?

No jako ty výslechy, Byli tam i paní ze sociálky.

No, ale jak konkrétně s tebou mluvili to mě zajímá.

Já už nevím, je to vždycky stejný. To co sem už říkal. Rodina, škola, zájmy, čím chci být a tak.

No a jaký jsi měl třeba pocit, když jsi byl u soudu. Co říkal soudce, státní zástupce?

Si to nepamatuju, jsem se na ně moc nedíval.

Tobě to asi nebylo moc příjemné, že?

Moc ne no. Nedívá se ani na mne.

Takže připouštíš, že ses nad sebou musel zamyslet a to co ti bylo řečeno bylo myšleno proto, aby ses choval jinak?

..... Mlčí

Rozuměl jsi mojí otázce.

..... Žádná reakce.

Martine, odpověz mi.

Ano.

Ano, co?

No bylo mi to tam pak líto.

Čeho ti bylo líto?

Svého chování?

Jo a toho co jsem udělal.

No a teď mi odpověz, proč sis z toho nevzal ponaučení a pořád pácháš trestnou činnost a špatně se chováš?

Nevím.

To je odpověď, prvnáka.

Já bych chtěl, abys mi odpověděl tak, že by z toho byl zřejmý důvod. Abychom si o něm mohli popovídat víc.

..... Tiše sedí, ruce má složeny v klíně, mlčí. Hlavu má sklopenu.

Ty se stydíš mi to říct?

Ne, jenom nevím, co mám vlastně říct.

Aha, ty si myslíš, že ten důvod je stále v tobě, ale nedovedeš to popsat?

Asi.

Minuta ticha, přemýšlím jak dále pokračovat. Vím, že kdybych naléhal, stane se úplně apatickým a s vyzývavým pohledem mi nebude vůbec odpovídat, nebo říkat nevím, mně je to jedno, možná.

Dobrá, přerušuji mlčení, pojď mi na závěr našeho rozhovoru slíbit, že se budeš snažit alespoň ve svém chování polepšit, nebudeš utíkat z ústavu a dál páchat trestnou činnost.

Slibuju. Nedívá se mi však do očí.

Víš co, na tvůj slib mi podej ruku a podívej se na mě.

Sedí, podává mi ruku a dívá se na mě.

Vstávám, vstává i on, rukou mu stiskám jeho ruku a říkám opakuj, že slibuješ.

Slibuji.

Já na oplátku tobě slibuji, že se na tvůj příslib budu průběžně informovat, jak doma tak jinde. Tím budu kontrolovat, že jsi mi tady nesliboval něco jen proto, abys měl ode mne pokoj. Je ti to jasné.

Ano.

To jsem rád, že si rozumíme. Děkuji ti za rozhovor, který doufám, že byl mezi námi poslední na toto téma a že příště se budeme bavit o něčem jiném, příjemném pro oba.

Jak jsem ti říkal, rozhovor s tebou přepíši a použiji ho do své práce, souhlasíš?

Ano.

Až teď mu pouštím ruku. Pojd', doprovodím tě domů.

Ne já dojdu sám.

Ne ne, slíbil jsem to rodičům, že tě vrátím tak to taky dodržím.

No dobře.

Společně odcházíme

Těžko říci, zda se mi povedlo splnit cíle, které jsem si před rozhovorem dal. Asi bych musel položit ještě více konkrétnějších otázek. Stejně jako celkový výsledný výchovný efekt. Protože jsem však toto prováděl poprvé a vzhledem k osobě Martina, který je osobnostně komplikovaný si myslím, že výsledek nebyl zase tak špatný. Rozhodně jsem z toho měl dobrý pocit. V žádném případě jsem touto metodou nechtěl suplovat roli psychologa. Také jsem nechtěl, aby byl rozhovor formální nebo aby mé setkání Martina poškodilo.

Zní to skoro nepravděpodobně, až idealisticky, ale s odstupem dvou měsíců, mne vyhledali sami rodiče Martina a přišli mi sdělit, že se chtěl sám vrátit do ústavu a ve svém chování se změnil. Určitě mi nepřišli poděkovat, spíše jen poukázat na to, že už jejich syn není tak špatný, jak se o něm říká. Napadá mě, zda tato změna bude u Martina trvalá a zda jsem byl podnětem pro ni já, či něco nebo někdo jiný. To budu muset ještě zjistit.

Úvahy de lege lata a de lege ferenda

Zhodnotím-li současný stav, i legislativu vztahující se k tématu v souhrnu, ve smyslu a souvislostech zda obsahují sociálně pedagogický aspekt, který má za úkol podpořit **výchovné** působení na dítě mladší 15 let a mladistvého, na všech úrovních probíhajícího řízení včetně toho, že takové působení přímo zákon ZSM **ukládá** všem institucím na řízení zúčastněným, zdá se mi po stránce teoretické i praktické býti dostatečným a účelným.

V praxi jsem se setkal s názory např. jiných orgánů činných v trestním řízení, že minulá platná právní úprava před přijetím ZSM, tedy trestní zákon č. 140/1961 Sb. a trestní řád 141/1964 Sb., byla dostatečným nástrojem jak delikvenci mladistvých ve společnosti potírat a nebylo tedy nutno přijímat zákon speciální. Toto mi však nepřísluší hodnotit, neměl jsem v úmyslu takovou komparaci provádět.

Další výtky vůči zákonu, které se vyskytují, v důsledku jeho užívání v praxi by byly podnětné v případě, že by je někdo konkrétně pojmenoval a s odůvodněním pak prosadil. Stejně tak mnoho diskutovanou hranici trestní odpovědnosti 15 let věku jedince, kterou již bylo otřeseno. Nadále je však stále považována za práh, od kdy již jedinec páchá provinění. Rozdělení kompetencí a úlohu v rámci trestního řízení nepovažuji za překážku pro všechny instituce k dosažení společného cíle, kterým má být náprava mladistvého, či osoby mladší 15 let.

Určitým řešením v případech spáchaných nejzávažnějších typů provinění proti lidskému životu a zdraví, by mohla být kriminalizace zákonných zástupců mladistvých jedinců, kteří se tohoto jednání dopustili a to začínající na úrovni minimálně poloviční trestní sazby uvedené v trestním zákoně, která by hrozila dospělému. U ostatních vybraných trestných činů by měla být zavedena odpovědnost alespoň přestupková, s citelnou finanční sankcí pro přestupce. Jedině to se mi zdá být dostatečnou hrozbou, varováním i ochranou společnosti tak, aby rodiče svou výchovu dětí zavčas přehodnotili a zkorigovali správným směrem.

Stávající úprava odpovědnosti zákonných zástupců za chování a jednání jejich dětí mi připadá nedostatečná. Koho však brát k zodpovědnosti v případě, že by se nejzávažnějších typů provinění dopustil jedinec, kterého by měla svěřeného ve výchově osoba právnická? Muselo by pravděpodobně dojít ke změnám v zařízeních pro výkon ústavní výchovy, ochranné výchovy a dalších. Nevolám po zavedení káznic s fyzickými tresty, či obdobě vězení, ale o posílení kompetencí pro výkon práce vychovatelů v takových zařízeních, včetně zpřísnění podmínek jejich výkonu. Liberálnost a alibisticky dokazovaná bezzubost pracovníků se záštitou humanizace převýchovy jedinců v těchto zařízeních, by to mohla podpořit. Je to však dílem názoru každého.

Jako poslední možnost vidím zapojení v rámci tohoto výchovného procesu, orgánu komise pro sociálně-právní ochranu dětí (§ 38 z. č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí) při jednotlivých MÚ a s tím plné uplatnění práv tohoto orgánu v případech vhodných k takovému postupu. Stanoviska či doporučení jednotlivých věcí k takovému postupu, by mohl dávat kurátor pro mládež. Jaký je současný stav v této oblasti si netroufám tvrdit, pouze uvažuji ve smyslu de lege ferenda.

ZÁVĚR

Mým cílem bylo zjistit, zda se sociálně pedagogický aspekt v trestním řízení vedeném proti mladistvému nachází a kým by měl být realizován. Otázku jakým způsobem by mohl být uplatňován, jsem okrajově zmínil v oddíle 3.2. I když jsem ji nepojmul jako součást mého cíle. Přímou se však vybízela, avšak zasluhovala by si rozsáhlejší i hlubší zkoumání s ohledem na užití různých metod výchovného působení na mladistvého a jejich celkového výsledného efektu. Přestože jsem vycházel z analýzy odborných textů a právních pramenů, kazuistiku a rozhovor, které jsou součástí mé práce, nepovažuji za dostatečný podklad pro relevantní a nezpochybnitelná tvrzení, spíše jako přínos mé praxe pro toto téma, dovoluji si vyslovit závěr, že cíle jsem svou prací dosáhl. Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže je přímo koncipován v duchu sociálně pedagogickém, což byl záměr zákonodárců a důvod proč byl uveden do praxe tohoto právního odvětví. Spolu s ním i mnohé další normativně právní akty a odborná literatura jako prameny čerpání k mým závěrům, uvádím v seznamu použité literatury této práce. Obsahují části těmto aspektům věnované. V případě potřeby si to čtenář může ověřit vlastním studiem. Seznam pramenů však nemohu považovat za úplný a zcela kompletní.

Působnost a vliv orgánů činných v trestním řízení, orgánu sociálně-právní ochrany dětí, Probační a mediační služby a dalších subjektů v rámci tohoto výchovného procesu jsem dokladoval v druhé kapitole práce.

Sociálně pedagogickým souvislostem je věnována kapitola 3 v rozsahu, který považuji za nejpodstatnější s vědomím toho, že není zcela vyčerpávající a zasluhoval by pojetí spíše formátu práce diplomové. Stejně jako se studiem tohoto problému mnou nalezené další otázky či hypotézy, které by byly vhodné pro další výzkum.

Závěr svých tvrzení mohu podpořit větou našeho prvního českého prezidenta T. G. Masaryka, který kdysi řekl že: „*Kdo myslí s přesahem roku, seje obilí, kdo myslí s přesahem deseti let, sází ovocné stromy, kdo myslí s přesahem sta let vychovává děti.*“

RESUMÉ

Mám-li svou závěrečnou úvahou podpořenou studiem normativních právních aktů, literatury, odborných předmětů v rámci výuky na IMS a mou profesní praxí zhodnotit výsledek mého snažení o nalezení sociálně pedagogického aspektu v trestním řízení proti mladistvému, troufám si tvrdit, že celé toto řízení je na něm prakticky založeno. Mé resumé, bych doplnil však ještě o podstatnou souvislost aspektu psychologického, tak jak se o něm zmiňuji v oddíle 3.3. Svou práci také považuji přínosnou pro ty, kteří se touto problematikou zabývají. Důležitost, zviditelnění a připomenutí tohoto tématu, zejména k právě zmíněným aspektům v rámci praxe trestního řízení konaného proti mladistvému, je dána potřebou adekvátně a účinně reagovat na tento problém. Znalost práva, jak jsem doložil v první části práce, je však podmínkou.

Přes všechny vymoženosti v podobě novodobých technologií, odlišným pojetím způsobu projevu svobody každého jedince v lidské společnosti, nároky na vzdělávání, výchovu a prostředí, v němž vyrůstá, lze pak už jen konstatovat, že odpovědnost a kvalita práce všech, kteří se na tomto řízení podílejí, souvisí nesporně s oborem **sociální pedagogiky**. Kapitoly 1 a 3 oddíly, 1.2, 3.1, 3.2, dokládají, že je disciplínou **transdisciplinární** jak v teoretické oblasti, tak s její aplikací v praxi. Tato vstupuje do popředí a stává se stále více **aktuální a potřebnou** pro řešení nově vznikajících i stávajících problémů **celospolečenských**. Výsledek snažení není hmatatelný hned, v čemž je skryté úskalí pro ty, kteří tuto záslužnou práci vykonávají, nýbrž až budoucnost ukazuje plody jejich práce v podobě zajištění odpovídající **kvality života** nás všech.

Obecně si neodpustím závěrečné shrnutí v duchu, že otázka výchovy, resocializace a nápravy problémových jedinců v naší společnosti, se mi zdá být velmi složitou a komplikovanou v kontextu se všemi jejími souvislostmi. Zvláště, když např. vrcholní představitelé státní moci našeho státu, se lidu prostřednictvím médií bez ostychu prezentují komunikací s ostatními zástupci politické garnitury typu zdviženého prostředníčku na ruce, nadávkami, osočováním a vzájemnými impertinencemi, včetně nestoudného dementování jejich mediálně odhalených přehmatů, týkající se páchané trestné činnosti, morálních pochybení, různých příslibů i lobby. Jako vrcholný reprezentační vzorek, by naopak měli jít příkladem a být špičkou vzoru chování pro nás všechny. Asi si neuvědomují, že svým chováním také vychovávají.

Lidé České republiky, mám na mysli děti, mládež a dospělí přejímají ať už cíleně, či nevědomky vzory chování od ostatních. Nejcitlivěji tak právě činí na prahu stojící dospělosti současná mladá generace nácti-letých, protože náchylnost kopírování chování a ovlivnitelnost jejich projevů ve společnosti, je podmíněna dosud ještě jejich nestabilním názorem a špatným vyhodnocením obecně přijímaných informací či podnětů v duchu, co je dobré, co ne a co je dokonce nemorální a zavrženíhodné.

Pominu-li neexistenci jejich hodnotového žebříčku či fakt, že na jeho čelních místech jsou zejména materiální hodnoty současného konzumního stylu naší společnosti, i nevhodné podmínky jejich socializace, nelze se pak divit, že využívají přejatých výroků a gest ke svoji obraně, či jen zviditelnění, neboť autorem je moc zastupující.

Vycházím-li z pojetí sociální pedagogiky jako **životní pomoci**, je právě trestní řízení vedené proti mladistvému, **výchovné působení** odehrávající se ve specifickém prostředí s důrazem na poznání jeho **osobnosti, výchovy, sociálních** vztahů, analýzou problémů z hlediska jejich charakteru, vlastností a vztahů a nabídkou vztahů jiných. Od toho se pak odvíjí budoucí jednání jedince ve společnosti lidí. Zdůrazňovat však důležitost těchto slov, bez uvědomění si vlastní osobní odpovědnosti všech kdo vychovává, se mi zdá být, ale bezpředmětné.

ANOTACE

Autor svou práci upozorňuje na souvislosti sociálně pedagogické během konaného trestního řízení proti mladistvému, které jak zjistil, se prolínají prakticky celým zákonem č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže a dalšími prameny práva. Poukazuje na propojenost tématu s některými jinými vědními obory, spojitost s oborem **sociální pedagogiky** a trestním právem speciálním, jenž svými prostředky reguluje chování přesně vymezené skupiny jedinců naší společnosti - dětí a mladistvých během tohoto specifického výchovného procesu.

Jak je z práce zřejmé, tyto okolnosti musí mít v rámci tohoto řízení na paměti orgány činné v trestním řízení, jakož i další subjekty, které se podílejí na převýchově jedince páchajícího provinění. Boj s kriminalitou mladistvých tak nesporně souvisí se základními sociálně pedagogickými pojmy - **prostředí** - **výchova** - **osobnost** - **socializace**.

Klíčová slova

afunkční, delikvence, kriminalita, kurátor, rodina, mediace, mladistvý, osobnost, pedagogika, prostředí, provinění, resocializace, socializace, specialista, výchova.

ANNOTATION

By his thesis the author draws attention to social-pedagogic context during the criminal trial proceeding against juvie, which as he found out, appears practically within all the Law No. 218/2003 Coll., on justice system in juvenile cases, and other sources of law. He points out the interconnection of this topic with some other scientific branches, connection with the **social pedagogics** and the special criminal law, which by it's legal remedies regulates behaviour of exactly specified group of people in our society children and juvenile - during this specific educational process. As it is obvious from the thesis, these circumstances, within such a procedure, must be remembered by authorities active in criminal law procedure, as well as other subjects, which participate on re-education of person committing delinquency. And so the fight against the criminality of juvenile unquestionably relate with the basic **social-pedagogic terms** - **environment** - **education** - **personality** - **socialization**.

Key words

afunctional, delinquency, criminality, curator, family, mediation, juvie, personality, pedagogy, environment, re-socialization, socialization, specialist, education.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Právní předpisy, zákony, vyhlášky

1. Zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky; ASPI, 2010
2. Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů; a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ASPI, 2010
3. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ASPI, 2010
4. Zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, ASPI, 2010
5. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ASPI, 2010
6. Zákon č. 99/1999 Sb., občanský soudní řád, ASPI, 2010
7. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ASPI, 2010
8. Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ASPI, 2010
9. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ASPI, 2010
10. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ASPI, 2010
11. Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ASPI, 2010
12. Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ASPI, 2010
13. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ASPI, 2010
14. Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ASPI, 2010
15. Právní předpis č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte, ASPI, 2010
16. Vyhláška 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, ASPI, 2010

Knihy, monografie

17. Bakošová, Z. Sociální pedagogika jako životná pomoc. 3. rozšířené vyd. Bratislava. Public promotion, 2008, 251 s, ISBN 978-80-969944-0-3
18. Fischer, S., Škoda, J. Sociální patologie. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009, 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3
19. Jůva, V., Jůva, V. Úvod do pedagogiky. 2. vyd. Brno: Paido, 1995, 95 s. ISBN 80-85931-06-0
20. Kraus, B. Základy sociální pedagogiky. 1. vyd. Praha: Portál, 2008, 216 s. ISBN 978-80-7367-383-3
21. Matoušek, O. Kroftová, A. Mládež a delikvence. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, 336 s. ISBN 80-7178-226-2
22. Průcha, J. Přehled Pedagogiky. 1, vyd. Praha: Portál, 2000, 272 s. ISBN 80-7178-399-4
23. Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář I. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, 1525 s. ISBN 978-80-7400-043-0
24. Šámal, P. a kol. Trestní řád. Komentář II. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, 1518 s. ISBN 978-80-7400-043-0

25. Šámal, P. Válková, H. Sotolář, A. Hrušáková, M. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář. 2. vyd. Praha: C.H.Beck, 2007, 1199 s. ISBN 978-80-7179-375-5
26. Vágnerová, M. Základy psychologie. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005, 356 s. ISBN 80-246-0841-3
27. Zubíková, Z. Drábová, R. Společenské vědy v kostce pro střední školy. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Fragment, 2007, 188 s. ISBN 978-80-253-0190-6

Jiné zdroje

28. Černá, A. Trestní řízení ve věcech mladistvých. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, 2007
29. Hungr, P. Vaňková, Z. Teorie práva I. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2007
30. Pokyn obecné povahy č. 7/2009 nejvyšší státní zástupkyně ze dne 8. září 2009, o trestním řízení ve věcech mládeže. Sbirka pokynů obecné povahy nejvyššího státního zástupce, 2009
31. Přinosilová, D. Štěpánková, L. a kol. Kapitoly ze speciální pedagogiky. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2008
32. Řehoř, A. Metodické pokyny pro vypracování bakalářské a diplomové práce. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009
33. Kejdová, M. Vaňková, Z. Sociologie a psychologie práva. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2004
34. Kohoutek, R. Sociální psychologie. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2004
35. Kraus, B. Sýkora, P. Sociální pedagogika I. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2009
36. Man, V. Žák, P. Stručný slovník právních pojmů. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2003
37. Metodický standart PMS ČR pro práci s mladistvými, Probační a mediační služba ČR, 2009
38. Mühlpachr, P. Kapitoly ze sociální patologie. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2003
39. Mühlpachr, P. Problémy současné společnosti. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2004
40. Lazarová, B. Možnosti poznávání lidí. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2007
41. Ouroda, K. Základy pedagogiky. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2003
42. Sýkora, F. Úvod do studia předmětu sociální komunikace. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2003
43. Tkáč, J. Psychopatologie. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2007
44. Vízdal, F. Základy psychologie I. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2003
45. Vízdal, F. Techniky poznávání osobností. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2005
46. Vláda ČR, důvodová zpráva o soudnictví ve věcech mládeže ze dne 6. 2. 2003. Praha: Poslanecká sněmovna parlamentu ČR, ASPI, Lit. 26851 CZ, ASPI, 2010
47. Zpletal, L. Jilčík, T. Sociologie I. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2003
48. Zpletel, L. Švandová, B. Pernica, R. Základní pojmy a kategorie i oblasti pedagogiky. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2003
49. Zpletal, L. et al. Základní kategorie a pojmy ze společenskovedních předmětů. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2003
50. Závazný pokyn policejního prezidenta č. 30/2009 ze dne 21. 4. 2009, o plnění úkolů v trestním řízení. Praha: Policejní prezidium, 2009

- 51.** Závazný pokyn policejního prezidenta č. 169 ze dne 28. prosince 2009, o činnosti na úseku mládeže. Praha: Policejní prezidium, 2009